

Szántay Zsófia DLA kutatás 6.
2013/14 II. félév

témavezető: Major György DLA
opponens: Somogyi Krisztina

ÖKOLOGIKUS ÉPÍTÉSZETI
UTÓPIÁK 6
Ökológiai építészeti modell felé

Tartalom

0. Az ökológia, mint tudomány értelmezhetősége az építészet terén
Anyag és ember
1. Ökológia — az értelmezés problémája, modellek keresése
A teljesség hiánya
A szükségletek kérdése
Kulturális felejtés
Etikai felvetés
Döntéshelyzetben
2. Modellek a globalizmus korában
Fenntarthatatlan globális tendenciák
Építészeti hatások
3. Új modellek, új struktúrák
Külföldi kezdeményezések
Magyar kezdeményezések összegzése
A működőképesség vizsgálata
4. Építészet és ökológia — utópia?
Az alkotó etika és az utópiahorizont
Az alkotó etika kérdéssillabusza
Alkotó etika az ökológiai építészeti tervezésben

Epilogus — Hit a teljességben

Az oldalmagas képek Francsics László fotói.

0. Az ökológia, mint tudomány értelmezhetősége az építészet terén

Az ökológia, mint tudomány fogalmából kiindulva az ökológia kiterjesztett értelmezése szerint az ember és az őt körülvevő világ viszonyát vizsgálja a legteljesebb értelemben. Ahogyan az ökológia tudománya több típusú környezet értelmezést különböztet meg, az építészeti ökológia vizsgálatakor elemezhető az ember által épített objektumok (anyag), valamint az építészeti tereket működésükben tartalommal megtöltő ember élővilágra (emberi társadalom és természet) és épített környezetre gyakorolt hatása.

Anyag

Az építészet anyagi természetű megnyilvánulása helyet foglal el a természeti térből, a Föld működését fenntartó bioszféra természetes élőhelyeit csökkenti, beépített anyaga és a kívánt komfortszintet megteremtő működése révén a természeti elemekre vegyi, biológiai hatást fejt ki. Emellett gyakran a már meglévő organikusan alakult, vagy mesterségesen kialakított emberi lakóhelyek eltűnésével, átalakításával, megváltoztatásával jár, valamint az épületek fizikai és pszichológiai hatással vannak az emberi környezetre is.

Ember

Az építészeti terek rendeltetésük szerinti használatot tesznek lehetővé az azokat belakó ember számára. Az ember létfenntartása, tevékenysége további hatással van az ökoszisztémára, s emellett a társadalmi viszonyokat is formálja — meglévő struktúrákat támogatva, vagy módosítva.

1. Az ökológia mai értelmezése körüli problémák — fenntarthatóság

A teljesség hiánya

Az ökológikus építészet a biológiai tudománytól mára elszakadt, inkább divatos, brandértékű tulajdonságként megjelenő jelzője a fenntarthatóság fogalmával értelmezhető szinonimaként. A fenntarthatóság az 1987-es nemzetközi tanulmány, a Burtland Report definíciója szerint az aktuális igények kielégítése, anélkül, hogy a jövő generációkat ebben korlátoznánk. Korunkban a legtöbb magát ökológikusnak címkéző építészeti produktum valóban főként erre koncentrálnak. Az igények szem előtt tartása azonban csak bizonyos vágyakból adódó konkrét problémák hosszú távon is működőképes megoldását eredményezi, s ezáltal nem teljeskörű szempontrendszerből vizsgált állapot létrehozása és fenntartása válik a céljává. Legtöbbször kiragadott témakörök (pl. energiafelhasználás, károsanyag kibocsátás, újrahasznosítás, stb.) kérdései kerülnek megoldásra, nem ritkán a környezetet súlytó “kisebbik rossz” logikájával, azaz a kevésbé környezetkárosító megoldás alkalmazása révén. A teljességre való törekvés háttérbe szorul, pedig az ökológia eredeti definíciójából kiindulva szűkebb szinten nem értelmezhető.

A szükségletek kérdése

Az igények szükségleteken alapulnak, azonban Lányi András, író, ököfilozófus *Miért fenntarthatatlan, ami fenntartható*¹ c. tanulmánya gondolatmenetét követve, ha jobban megvizsgáljuk, ennek semmi köze nincs magához a fenntarthatósághoz és a fejlődéshez. A humánökológiával foglalkozó egyetemi tanár rámutat, a történelem folyamán gyakori eset, hogy egy társadalmi rendszer éppen a fejlődésének felívelő korszakában hagyja figyelmen kívül egy-egy perifériára szorult társadalmi csoport legegységesebb szükségleteit. További problémát jelent, hogy milyen alapon, s ki határozza meg tudományos eszközeivel az adott kor emberének szükségleteit — s ez az építészek számára is elgondolkodtató kérdés. A történelem folyamán az emberi szükségletek állandó, jól detektálható köre a közösség figyelme, és megértése, szabadság, biztonság, egészség, élelem, hajlék. Nem maguk a szükségletek, hanem kielégítésük módja az, ami változik az idővel — korszakunkban éppen az eszeveszett pazarlás és a kényszerfogyasztás révén. Végül felvetődik a kérdés, hogy milyen módon lehet megjósolni a jövőbeli generációk majdani igényeit? Szükségletek definiálása helyett az uralmi rend támogatásával jogok mondatnak ki: az emberiség közös öröksége illeti meg őket. Ez egyrészt a bioszféra gazdag változatosságát, változékonyságát jelenti az őseinktől kapott állapotban, ám emellett nem elhanyagolható jelentőségű eleme a felhalmozódott tudás és kulturális hagyomány.

Kulturális felejtés

A mai fenntartható építészet gyakorlatának másik szembevetendő hiányossága, hogy vizsgálati spektruma az ember és természet közti viszonyrendszerre szűkül, szem elől tévesztve az ember és társadalom belső működésének vizsgálatát, és a kultúra és tudás generációkon átívelő megőrzésének elősegítését. Sem építészeti tervezéssel, sem ökológiával nemigen lehet foglalkozni anélkül, hogy ne vizsgáljuk az ember-ember közötti kapcsolatokat. Főként manapság, amikor az alulról szerveződő, ökológikus kezdeményezések egyre inkább előtérbe kerülnek, s ezzel párhuzamosan az építészek társadalmi szerepvállalásáról, az építészeti tér közösségformáló erejéről egyre gyakrabban esik szó, társadalom és a bioszféra közötti kapcsolatok formálása mellett az egyén és közösség kapcsolatának ökológikus alakítására is egyre nagyobb figyelmet kellene szentelni. Míg a bioszféra vizsgálata kapcsán az emberi tevékenység következtében végbemenő pusztulás a fajok kihalásával mérhetővé válik, az emberi kapcsolatokon az építészeti struktúrák miatt végbemenő sorvadás, közösségek megszűnése, hagyományok eltűnése szintén ökológiai problémát jelent. Az ökológia mint a biológia egy ága, amellyel, hogy populációk térbeli elrendeződését modellezi, időbeli eloszlásának mintázatait is vizsgálja. Ahogyan már gyakran megesett a történelem folyamán, az újabb és újabb ideológiák fittyet hánytak a múltra, s a detektált problémák megoldását a hagyományok útjától eltérő, radikálisan új megoldásoktól várják. Így van ez az építészet területén is, elég, ha a modern építészet új jövőt hirdető manifesztumaira gondolunk, s nincs másként a fenntarthatónak nevezett építészet kapcsán sem. A megkívánt igényszint biztosításának eszközei sebetek ejtenek a történelem folyamán kialakult természeti és szocio-kulturális struktúrákon egyaránt.

1 Lányi, András, Farkas, Gabriella, *Miért fenntarthatatlan, ami fenntartható*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2010

Etikai felvetés

Lányi ökológiai-szociológiai tanulmányában kiemeli, hogy a bioszféra pusztulása ma olyan értékrend, s ezen alapuló életmódmodellek kialakítását követeli, melyekben a világ épségéért, gazdag sokféleségéért viselt személyes felelősség belátása központi szerepet kap. Ezáltal az emberi természetre gyakorolt hatása, és ennek eszközei, a technológia és a javak előállításának intézményrendszere erkölcsi kérdéssé válik. Hans Jonas, XX. századi német filozófus megállapítása szerint egy technológiai civilizációban, ahol "a cselekvés helyét az előállítás foglalja el, az erkölcsnek be kell hatolnia az előállítás területére, amelytől eddig távol tartotta magát, és pedig a nyilvános politikában kell ezt megtennie. A politikának eddig sosem kellett foglalkoznia ilyen széles körű előrelátást igénylő kérdésekkel."² Az ökológia eredeti értelmezése a javak szaporítása, a korlátok nélküli fogyasztástól várt technokratikus jólét idealizált céljával nem összeegyeztethető, hiszen a természetben sem profitot, sem kamatot magában foglaló konstrukciót nem találunk. Lányi rámutat, az ökológikus politika a helyi, szakmai, kulturális és egyéb közösségek önrendelkezésének, a civiltársadalom önszerveződésének helyreállításán alapul. Ez részben a civil participáció előtérbe kerülését, másrésztől egy olyan, valóban demokratikus berendezkedést igényel, a jelenlegi főként oligarchikus renddel szemben, amiben az egyén a közösség döntő szereplőjének tekintheti magát, s nem veszik többé el a számára átláthatatlan bürokratikus hálózatok és intézmények rendszerében. Az igazán ökológikus társadalom visszatérne az alapvető emberi igényekhez, melyben, ahogyan említettük korábban, a szolidaritás, az egymás felé irányuló megértés, bizalom is helyet kap. A valódi fenntarthatóság eszerint tehát nem pusztán technikai kérdés: politikai, filozófiai és etikai vonatkozásai elsődlegesek.

Az építészek javarészt egyéni világnézettel rendelkező, kreatív alkotó személyiségek, akik nem bevett módszerekkel, vagy tanulmányaik során elsajátított kidolgozott szabályrendszerrel bíró építészeti etikai iskolák iránymutatása alapján hozzák meg tervezési döntéseiket, hanem újabb és újabb egyedi társadalmi helyzetek, ezáltal térbeli problémák megoldásával kell, hogy szembesüljenek praxisuk során. Ma az építészek társadalompolitikai gyakorlatát tehát jobbra nem szociális dokumentumok, hanem alapvetően világnézetük határozza meg, mely ítéletüket, döntéseiket, cselekvésüket irányítja. Érzékelik a társadalom hatalmi és uralmi viszonyait, ahogyan azok fennállnak, s kialakítják saját hipotézisüket, ahogyan azoknak lenniük kellene, lehetőség szerint megrendelőjük igényeivel a lehető legnagyobb összhangban. Ahogyan a társadalom bármely tagja esetén, szociális szerepvállalásuk mértéke mindig az uralmi struktúrák háttere előtt merül fel, az itt és most kötelékében, s így tudatosan, vagy önkéntelenül vagy a fennálló struktúrát védelmezik, vagy az annak megváltoztatását lehetővé tevő téri struktúrát hozzák létre.

² Jonas, Hans, *The Imperative of Responsibility: In Search of Ethics for the Technological Age* (trans. of *Das Prinzip Verantwortung*) trans. Hans Jonas and David Herr (1979). ISBN 0-226-40597-4 . University of Chicago Press, 1984.

Döntéshelyzetben

Herwig Büchele osztrák jezsuita teológus, egy új lehetséges keresztény társadalmi modell megalkotója³, kórkritikájában rámutat, a struktúrakonzerváltak általánosságban a laikusok szerepvállalásának, participációjának növekedésével a konfliktusok sűrűsödését is feltételezik. Félelmük szerint ez esetben az egyéni uralmi törekvések előtérbe kerülnek, anarchia léphet fel. Az ilyen típusú építések inkább a megrendelők szoros bevonása nélkül, a fennálló globalizált gazdasági, társadalmi rend keretein belül felülről próbálnak optimális megoldást találni, véglegesítve ezzel a "kisebbik rossz" logikáját. Ezzel szemben a struktúraváltók a participáció mellett teszik le voksukat, elfogadva, hogy a szerepvállalás, a struktúrák aktív alakítása teszi a világot "az ember drámájának színterévé", s hogy az ezáltal bekövetkező szubjektummá válás az igazságos, szabad dinamikus társadalom feltétele. Azonban még a struktúraváltók jelentős része is elhatárolja magát a technikai, ipari társadalom területén a jelentős változást sürgető szélsőséges nézeteket képviselő csoportoktól és egyénektől, s bár gyakorolják a participáción alapuló módszereket, mégis a struktúramegőrzés keretein belül akarnak változásokat elérni, ezáltal az emberi viszonyokat lényegében nem változtatják át, törekvéseik technokratikus változások szintjén maradnak. Az ezen a szinten túllépők — nevezzük őket egyelőre szélsőségeseknek — szakítanak a meglévő struktúrák kötöttségeivel, radikális változtatásokat szorgalmaznak, s ha tesznek is érte, gyakran kerülnek törvényen kívülivé a saját rendjét szigorúan védő uralmi háttér előtt.

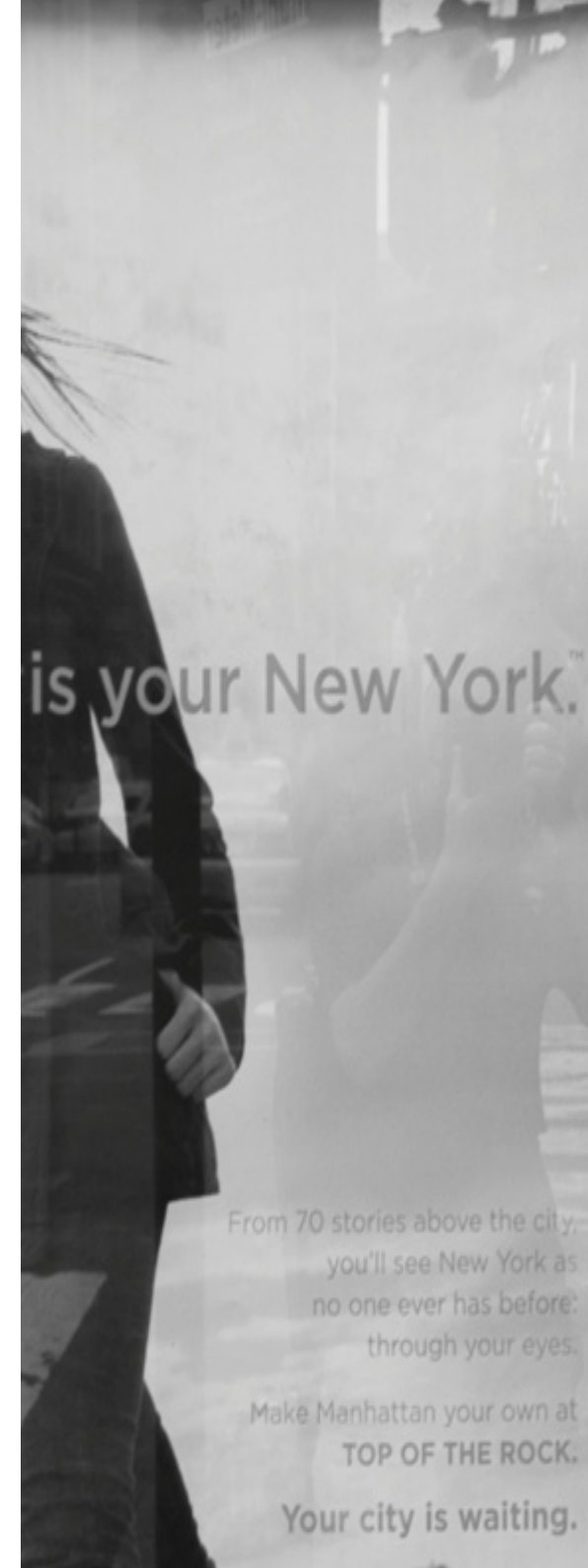
2. Modellek a globalizmus korában

Az ökológikus építész tehát tevékenységével vagy a fennálló globalizált struktúrát konzerválja, vagy a társadalom szélesebbkörű bevonásával azt radikális, vagy kevésbé radikális formában átalakítani igyekszik. Felmerül a kérdés, hogy korunk meghatározó világrendje, a globalizmus összeegyeztethető-e, s ha igen milyen mértékben az ökológia és a fenntarthatóság követelményeivel. Lehet-e ma struktúrakonzerváló az ökológikus építész?

Fenntarthatatlan globális tendenciák

Lányi András arra is rámutat, hogy a fenntarthatóság és a fejlődés fogalma élő rendszerek vizsgálatakor gyakorlatilag ugyanazt jelenti. Ezen a területen a fejlődés - egy rendszer működésének növekedése — addig áll fenn, amíg a rendszer megújulásához szükséges erőforrások a növekedéssel arányos, vagy azt meghaladó mértékben állnak rendelkezésre. A globalizmus terjeszkedése, úgy tűnik nem teszi lehetővé sem a megújuláshoz szükséges szellemi és természeti erőforrásokat, sem a természeti és kulturális életformák gazdag változatosságát, harmonikus együttélését.

³ Büchele a keresztény társadalmi tanítás körüli problémákat és az új modellt a következő könyvben fejti ki: *Büchele, Herwig, Keresztény hit és politikai ész - A katolikus társadalmi tanítás új megközelítése. Egyháztórum Budapest-Luzern, 1991; utánnomás Magyar Máltai Szeretetszolgálat, 2013.*

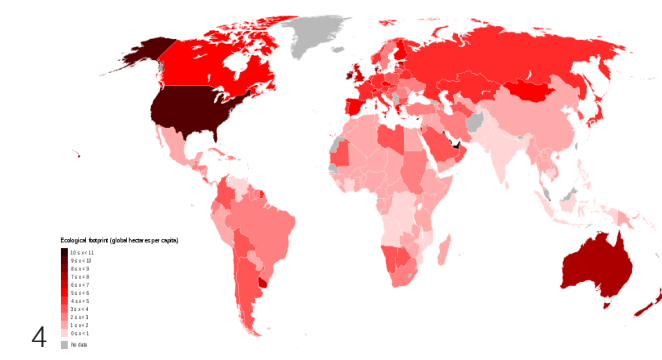
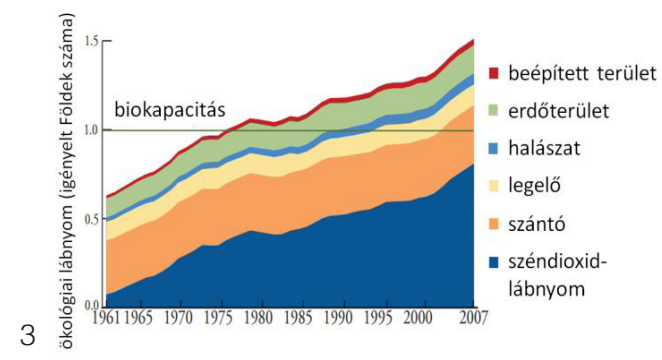
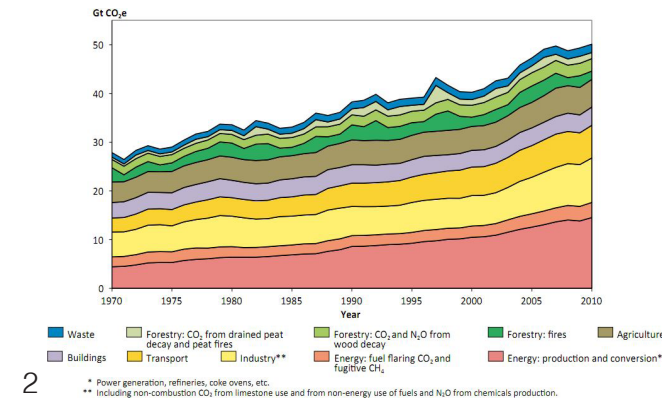
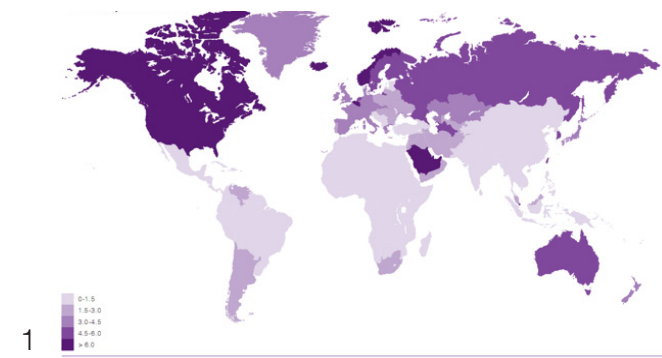
Néhány kiragadott példa - Diagrammok⁴

1. Az egy főre jutó kőolaj fogyasztás eloszlása azt az óriási egyenletlenséget is vizualizálja, ami nagy vonalakban az Egyenlítőtől északra és délre eső területek között fennáll. A világos lila színnel jelölt terület egy lakója átlagolva hozzávetőleg 0-1,5 tonna kőolajat használt el 2007-ben — a sötét árnyalatú vidékek lakója gyakorlatilag ennek az értéknek a négyszeresét. Vajon az “északiak” életszínvonalát, eszeveszett fogyasztását nem a másik félteke szegény lakóinak munkája termeli ki?

2. A szén-dioxid kibocsátás az elmúlt 40 évben a vizsgált 10 ágazat esetében mintegy duplájára emelkedett. A legtöbb CO₂-t a hulladékkezelés hozza létre, de az épületek kibocsátása is jelentős, a középmezőnyben (lila színű sáv) található. Releváns küldetés tehát az építészeti megoldások keresése a károsanyag-kibocsátás csökkentése kapcsán — de milyen áron? A ház spóroljon, vagy mégis használója, az ember?

3. Az emberiség ökológiai lábnyoma alapján legalább 1,5 Földet igényelne jelenleg. A biokapacitást, a bolygó eltartóképességét a múlt század második felére átlépte az emberi fogyasztás. A beépített területek fenntartható aránya már az 1980-as években meghaladta az ideális értéket — a természeti területek rovására.

4. Az ökológiai lábnyom nagysága, azaz mindazon földterületek, amelyek szükségesek a vizsgált embercsoport szükségleteinek előállítására, természetesen nem egyforma a különböző országok lakóira vonatkoztatva. Láthatjuk, hogy nem csak a kőolaj fogyasztás rajzolja ki az észak-dél mintát — hogyan lehetséges, hogy ilyen mértékben egyenletlen az összes erőforrás fogyasztás megoszlása észak és dél között? Miért lehet a bizonyos területeken élő ember szükséglete akár tízszer annyi területet igénylő, mint a másutt élő embertársáé? Feloszthatjuk-e magunk között a Földet ennyire egyenlőtlen arányban, s mindez hova vezet?

4 Ábrák forrása:
1: British Petroleum, 2008. <http://rexades.blog.hu>
2: UNEP, 2012. <http://www.scientia.hu/fenntarthatosag/index.php>
3: Global Footprint Network, 2012. <http://www.scientia.hu/fenntarthatosag/index.php>
4: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:World_map_of_countries_by_ecological_footprint.png

Ezen a ponton érdemes lehet osztályozni a fenti nézőpontból a mai ökológikusnak nevezett településtervezési modellek különböző típusait. Az International New Town Institute kutatásaira hivatkozva⁵ a ma létrejövő települések új modelljeit, szakítva a háború utáni újjáépítésektől kezdve folyamatosan használt, Ebenezer Howard nevéhez köthető, 19. század végi garden city sémával, tervezőik már nem egy letűnt hierarchia, hanem korunk globalizált világrendjének összefüggései alapján hozzák létre. Míg a kert-város modell célja a jóléti demokratikus társadalom kialakítása egy olyan élettérben, ahol mindenki otthon érzi magát szomszédságában, s a zónákra bontott város egyránt rendelkezik a vidék és a város előnyeivel, addig az új városmodellek a globalizált liberális fogyasztói társadalom igényeit kívánja kielégíteni. A következőkben az INTI vezetője Michelle Provost budapesti konferenciáján bemutatott 4 várostípust vizsgáljuk meg, a kialakulás körülményei, az építető és építész személye (ki épít?), a célcsoport (kinek épít?), a hely (hova?), a mód (milyen alapon, milyen rendszerben, milyen technológiával?), a létrejött architektúra és a társadalom viszonyának kérdéskörét fókuszba helyezve.

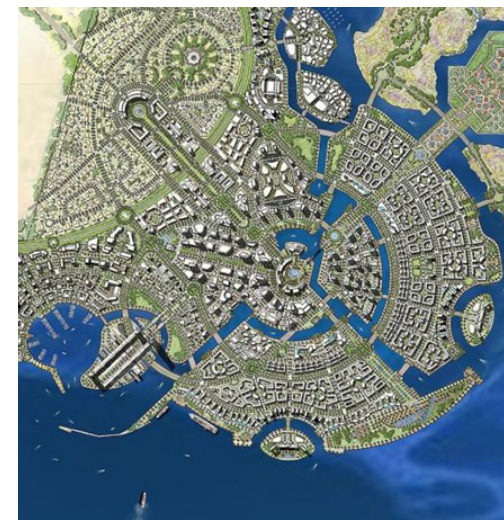
Michelle Provoost “economic city” (ökonómikus város) névvel jelöli azokat az új városokat, amelyek születését egy-egy új gazdasági ágazat indukálja, gyakran a felértékelődött olaj lelőhelyeinek beépítésével. Az ilyen típusú városok célja globális befektetések vonzása egy korábban még néptelen, vagy korlátozottabb infrastruktúrával rendelkező területen. S bár már a történelem folyamán megszületett az ipari város prototípusa, az ökológikusként reklámozott új városok a ptofítszerzés lehetőségét luxussal körítik. A szaudarábiai King Abdullah City⁽¹⁾ sokmilliárd dolláros állami megberuházásának célja a vidéki területek regionális fejlesztése, a meglévő túlzásúlt városi övezet tehermentesítése, 1 millió új munkahely megteremtése a szaudiak új generációja számára (21 év átlagéletkor), az ország nemzetközi versenyképességének növelése, és nem utolsó sorban, hogy a jelenleg 80%-ban a 80 éve felfedezett kőolajtól függő gazdaságot változatosabbá tegyék. A város extra profitot vár a hajj zarándokszegzonban érkező tömegek fogyasztásától. Az urbanisztikai tervezés amerikai, szingapúri, japán központú nemzetközi nagyirodák közös munkájaként jött létre, a csatornáktól szabdalt városszövet jól elkülöníthető zónákra válik szét. A lakóövezetek esetében előkép volt a hagyományos, vidéki szomszédság mintája, célja a helyi autonómia, társadalmi homogenitás megőrzése a vallási és középületek kiemelt, mindenhol elérhető pozíciója révén — azonban az architektúra a vátozó, új életmód igényeit kívánja eközben követni. Akár a már elkészült, vagy még csak látványtervek lapjain látható városképet és épületeket vizsgáljuk, egy amerikai nagyváros megszokott épületállománya hömpölyög a szemünk előtt, drasztikusan alakított, vízfelületektől szabdalt, tengelyesen szerkesztett városi szövetben.

Az INTI által definiált, második új város-típus az eco city (ökováros) névre hallgat. Az ilyen települések tervezői az ökológikus építészet technológiai vonatkozásait maximáisan igyekeznek kihasználni, gyakran egy-egy konkrét cél (pl. széndioxid kibocsátás minimalizálása, megújuló energiaforrások használata, közlekedésből adódó károsanyag kibocsátás drasztikus csökkentése) megvalósítására nagycégek (pl. Cisco, Siemens) dolgoznak ki új rendszereket, példaként szolgálva a többi település számára, egyfajta élő tesztelést végző laboratóriumként működve. Az

(i) Szaudarábiai ökonómikus városok —
King Abdullah City

A szaudarábiai ökonómikus városok születésének története egészen 1933-ig nyúlik vissza, amikor két amerikai geológus olaj után kutatva partra szállt az arab országban. Közvetve ennek gyümölcseként 2006 óta épülő 4 ökonómikus város egyike a sivatagi King Abdullah Economic City. Az építés kezdeményezője a Saudi Arabia General Investment Authority (SAGIA), mely “10x10 séma” elnevezésű programjának megalkotásával az országot 2010-re a világ 10 legerősebb gazdaságának egyikévé kívánta tenni. Emellett a modernista és hagyományos iszlám irányzat konfliktusának békítője is kíván lenni a New Age város, ami bár a jövő generációjának épül, mégis a tradicionalista iszlám értékeken alapul. Hogy a globális gazdasági válság miatt a külföldiek az arab országban elsőként itt tudnak szabadon befektetni és tulajdont vásárolni.

A Skidmore, Owings and Merrill (SOM) a városközponton, a szingapúri központú Raglan Squire and Partners (RSP) az általános struktúra tervezését, a Parsons International a külterületek rendezését, a Wimberly, Allison, Tong and Goo (WATG) iroda pedig a lakóövezetek részletes tervezését vállalta el. A város területének több, mint egy harmada (57 millió m²) ipari, logisztikai rendeltetésű, a lakóterületek ennél kevesebb (42 millió m²) területet foglalnak el. A városközpontot csatornák osztják 4 nagy kerületre, melyek mindegyike nagyértékű vízparti telkekkel rendelkezik a turizmus és a kereskedelem vonzására, szívében zöld park található állat- és növénykertekkel.

ökológiai megszorítások végrehajthatósága azonban a lakosság gondolkodásának megváltoztatása nélkül elképzelhetetlen, s ez gyakran nehézségekbe ütközik. Kínában már több, mint 60 ilyen települést találunk, azonban olyan óriásberuházásokról beszélünk, amelyek — ahogy Provoost rámutat — a hatalmas anyagi ráfordítás miatt nem válhatnak globális mintává, a kevésbé gazdag államokban csak alacsonyabb színvonalal adaptálhatók, s technológiai megoldás lévén hatékonyságuk az ilyen esetekben jelentősen lecsökken.

Az Abu-Dabhi szomszédságában fekvő, szén-dioxid semleges, zöld arculat teremtő Masdar⁽ⁱⁱⁱ⁾ város terveit az állami energiatermelő vállalat és fejlesztő intézet felkérésére a londoni Foster Iroda készítette. A Perzsa-öböl új városaival ellentétben a tervezők a tradicionális arab városstruktúrából merítve, felhőkarcolók helyett az alacsonyabb, sűrű beépítés mellett döntöttek, melynek további sűrűsödését és követhető növekedését elősegítendő a medina tipológia szerinti hagyományos városfal övez. A falakon belülré csak elektromos vagy hibrid hajtású autók hajthatnak be, az átlagos háztartási szemét keletkezését és az egy főre jutó vízfogyasztást az eddigi mennyiség 30%-ra kívánja visszafogni a városvezetés a lakosságot érintő szankciók révén. Az energiateljesítmény szempontjából levezetett fenntarthatóság őrzéséért a disztópiába illő “zöld rendőrség” hivatala felelős, ami minden egyes városi polgár szobáját szemmel tartja és rendszeresen monitorozza.

A harmadik vizsgált új város-típus a smart city (okosváros), az előző kettővel ellentétben legtöbbször magánkezdemenyezésre, cégek teljes mértékben üzleti alapú befektetéseként épül. Modelljének egyedisége abban áll, hogy az új emberi település a “city in a Box” módszernek köszönhetően gyakorlatilag egyetlen termékként megvásárolható - olyan cikként, amely magában foglalja a rendezési tervet és az utolsó ajtókilincset egyaránt. Az okosváros első megépült példája a dél-koreai New Songdo⁽ⁱⁱⁱ⁾, melynek létrehozását az amerikai befektető, Stanley Gale kezdeményezte 1996-ban. Kína a koreai mintájára már két okosvárost is vásárolt (Chongqing, Dalian), s egyre több közel-keleti ország érdeklődik a településtípus iránt. A modell univerzalizálását szemlélete teszi lehetővé: tervezői jól működő termék létrehozásának dolgozó mérnökök, kutatók, s többé nem építésszek vagy várostervezők. New Songdo eredeti terveit az OMA készítette, azonban a válság miatt később a Kohn Pedersen Fox vette át, így a kezdeti törekvésekkel ellentétben a város monofunkcionális, sugárutakkal elválasztott, szegregált zónás településként valósult meg. A futurisztikus Songdo felhőkarcolói üzleti iroda-lakás kapszulákat rejtenek, a város saját internetes felületen kommunikál lakóival, akik egyéni smartcardjaikkal használhatják a tömegközlekedést, a parkolót, zárhatják a szobájukat, ám ennek segítségével nyomon is lehet követni minden egyes polgárt.

Úgy tűnik azonban, hiába a sci-fibe illő technológia, a város építészeti arculata mégis kissé unalmasnak hat. A futurisztikus metropoliszban hiába keresünk új, forradalmi építészeti formákat, útközben csak megszokott golfpályákat, felhőkarcolókat, Liebeskind bevásárló központot találunk. A 8 sávós autópályák ellehetetlenítik a városnegyedek közti gyalogos közlekedést, az utcákon kevés jele mutatkozik közösségi életnek, amin Gale művészek bevonásával, inkubátorházak építésével próbálna javítani. A város tanulmányozásakor egy aktuális kérdés vetődik fel: mi az oka, hogy az épített forma a régi marad, ha a város használatának módja megváltozik? Hogyan lehetséges, hogy a “jövő városának” kikiáltott település ennyire semmilyen?

(ii) Ökóváros az Egyesült Arab Emírátsokban — Masdar

A világ első széndioxid semleges településeként reklámozott Masdar Abu Dhabi szomszédságában egyfajta “zöld” PR eszközként kezdett épülni 2006-ban. A gazdasági válság súlyosbodásával azonban a befektetők kénytelenek voltak újragondolni a terveket a megvalósíthatóság szempontjai alapján, s bár a város hivatalosan nem széndioxid semleges, működéséhez tisztán megújuló energiaforrásokra támaszkodik, a kitermelt hulladékot szinte teljes mértékben újrahasznosítja: a lehető legkisebb ökológiai lábnyomot hagyja maga után, miközben a lehető legmagasabb életszínvonalat biztosítja.

A Masdar-Abu Dhabi Future Energy Company (ADFEC), Mubadala Development Company kezdeményezésére a londoni Foster + Partners iroda munkájaként létrejött rendezési terv a hagyományos arab várostervezésből merít, zsákutcákra felfűzött, belsejükből kivevett, kisebb övezetekkel összekötött ún. fareej lakótömbök válnak a város legkisebb alapegységeivé. A gyalogos utak hálózatos rendszerét lakó, kereskedelmi, oktatási övezetek differenciálják. A 6 km² területű, négyzetes alaprajzú települést finom kanyargó út szeli ketté, olyan lineáris nyitott térsort hozva létre, melyen a parkok és vegyesen európai és arab típusú közterek is megtalálják a helyüket. A helyi klíma miatt a tervezők az utakat lefedték, vagy azok szélességét csökkentették, hogy az épülettömegek és összeérő tetők árnyékolják a köztereket. Jelenleg a város megépült része és beköltözött lakossága a válságnak köszönhetően a tervezett méreteknél csak pár százaléka.

Ha össze próbáljuk foglalni a mai új várostípusokról összegyűjtött információkat a bemutatott példák nyomán az ökológia kapcsán felmerülő kérdések szempontjai szerint, azt mondhatjuk, az új városok java a felső közép, és felső, kifejezetten vagyonos társadalmi osztály a Föld népességéhez viszonyítva arányaiban szűk rétege számára épülnek: fenntarthatóság fémjelezte, a high-tech eszközeivel létrehozott luxus azoknak szól, akik azt meg tudják maguknak fizetni. A városok leggyakrabban a kormányzat támogatásával befektetők és nagy nemzetközi cégek kezdeményezésére, az ökológikusság címkeje ellenére valójában üzleti alapon, fentről szerveződve kerülnek megtervezésre, a leendő lakók bevonása nélkül. Végeredményként pedig **az építészeti formák nem kötődnek az új működéshez**. Ennek oka abban is kereshető, hogy a globalizált világrend a piacgazdaság szabályira épül, nincs olyan mögöttes értékrendje, ami az ember valós igényeivel foglalkozna. Míg a mára elutasított garden city modell a társadalom egésze számára elérhető jólét célját tűzte ki maga elé, addig ma már az is kérdéses, hogy a globalizált rend irányítói egyáltalán őszintén akarnak-e tenni valamiféle realizálható közjó ideális állapota érdekében. Ennek eredményeként az építészet a területfoglalás szintjére süllyed, megvalósítva a francia filozófus-antropológus, Françoise Choay által az építés perverziójaként elkeresztelt folyamatot. A *pharmakon*⁶ tér gyógyszerként használható társadalomformáló ereje méregként hat, további pszichológiai problémák elé állítva az emberiséget⁷. S míg az építészetelméleti traktátusok szerzői számára gyakorlatilag a modern beköszöntéig fontos volt az építés mitikus-szagrális indoklása, mára ennek szükségessége az absztrakt, gazdaság irányította világrendnek köszönhetően nyomtalanul eltűnt, az építészet tér- és tartalomalakító ereje régi fizikai struktúrák ismétléséig silányult, az építész és várostervező szerepe végképp háttérbe szorult.

Viszanyúlva a Büchele által definiált meglevő struktúrákkal kapcsolatos állásfoglalás lehetőségeihez, kiderül, a fenti példák mind a meglevő hatalmi, gazdasági struktúrákat támogatják, s ha a használók mindennapi életének struktúrái bizonyos értelemben változnak is, azok az irányító rendszer érdekei szerint, értékrendjével összhangban módosulnak, s nem a lakók beleszólásával, részvételével. Emellett legtöbbször az építészeti struktúrák is a régiek, csak éppen új célok, standardok kiszolgálásának eszközeiként használják fel őket. A három új várostípus tehát struktúraőrző. Azonban az is világossá válik a vizsgálatokból, hogy valójában ezek a településformák nem fenntarthatóak, hiszen olyan anyagi ráfordítással lehet csak őket létrehozni, ami garantálja, hogy univerzális modell nem válhat belőlük. Ahogy korábban a diagramokból kiderült, hogy korunk működésének globális hatásai korántsem ökológikus (lásd szennyezés, élővilág pusztítása, ökológiai lábnyom), az is nyilvánvaló immár, hogy **a globalizmust kiszolgáló építészet sem fenntartható**.

Hatovább kutakodunk, természetesen struktúraváltoztatónak tűnő globalista kezdeményezéseket is találunk, amelyek bár a meglevő struktúrák által definiált szabályok révén működő kezdeményezések, mégis megvalósulásukban alulról is szerveződnek, s ezzel a társadalmi szerepvállalást növelik. Ilyen próbálkozás az MVRDV a 2012-es Velencei Biennálén bemutatott *Freeland*^(iv) projektje, ami nem kínál kész masterplán Almere Oosterwold új

6 *A pharmakon eredetileg Platón kifejezése, melyet az írásra használt. Az írás egyszerre gyógyszer és méreg, hiszen egyrészt segít a tudást rögzíteni, másrésztől azonban tudóját feledékennyé teszi az új eszköz.*

7 *A "zöld" technológiának gyakorlatilag semi köze a pszichológiailag is igényelt természethez - a LEED minősítésű irodák dolgozóinak visszajelzései alapján az ökológikus architektúra lakói egyáltalán nem boldogabbak, mint a hagyományos irodákban munkájukat végzők.*
<http://www.archdaily.com/506031/study-shows-green-office-buildings-don-t-make-happier-workers/>

(iii) *Okosváros Dél-Koreában – New Songdo*

New Songdo város helye Seoultól 64 km-re a Vörös-tenger kiválasztott területének kiszáritásával, sík polderként - a tengertől visszahódított földfeltöltésként - jött létre, a földfeltöltési munkát a Daewoo cég és koreai kormány végeztette. A tervezés kezdeti szakaszában a 200 000 lakást biztosító város teljes tervét az OMA készítette el, azonban 1998-ban a Daewoo csődbe ment, s végül az amerikai Gale International ingatlanfejlesztő iroda a legnagyobb koreai acélipari társasággal (POSCO E.C.) fillérékért vásrolta meg a területet. Az OMA monofunkcionalitást elkerülő koncepciójából nem sok maradt meg a Kohn Pedersen iroda tervein. Gale, a magát kísérletező építésznek valló befektető felvállalt célja az, hogy "feltörje a várostervezés kódját, majd lemásolja azt". New Songdo, és a tervezett további 20 új város alapja egy olyan adaptálható szabványrendszer, amelynek alrendszer-elemeit a partnercégek (3M, LG, GE, Otis, Cisco) készen szállítanak az új helyszínekre.

A tervezés valódi fókuszpontja az üzleti élet, célcsoportja a leggazdagabb társadalmi osztály, "extrája" a mindent átszövő internetes működés. Pamela O'Connell a New York Times újságírója a koreai városról szóló cikkében rámutat: míg Nyugaton a mindenhol jelenlevő számítógépes technológia a magánélet alapvető jogainak megcsorbításával veszélyeztet, addig Ázsiában a technológiai fejlettség bemutatásának lehetőségeként, külföldi befektetéseket vonzó eszközként tekintik.

városrészének kialakításához, pusztán szabályokat egy nagy, szabad közösségi játékhoz, melynek révén végül egy fokozatosan és bizonyos értelemben organikusan fejlődő település alakul ki. A Freeland projekt neoliberais értékrenden alapuló tervezési modellje azonban több problémát is felvet. Kérdéses, hogy az infrastruktúra, vagy például az oktatási létesítmények létrehozhatók-e közös átfogó terv nélkül? Valójában mekkora kreativitást engednek a telek és házkészítő szoftverek a saját lakhelyüket tervező laikusok számára? Elég ötletesek lesznek az egyébként az élet más területein tevékenykedők, vagy megmaradnak a sablonmegoldásoknál, például a kedves holland téglarchitektúra klasszikus, ám más beépítéshez, városi szituációhoz rendelt példáiánál? Elképzelhető minta az építészek számára, hogy többé nem terveznek, csak szabályokat, kereteket adnak az önszerveződő kezdeményezésekhez a jövőben? Nem önmagukat és hivatásukat degradálják ezáltal, s a tér társadalmakat összetartó formálását? Találnak-e biztonságot az ideköltözők a város kiszámíthatatlan jövőképe ellenére? Egyáltalán képes-e közösségként viselkedni a sok, saját vágyait megvalósítani kívánó különálló egyén, s közösségi identitássá tud-e válni az ismeretlen, különböző célokkal érkező egyének identitása?

Ahogy Herwig Büchele rámutat, míg a kollektívizmus azt tagadja, hogy a közösségben elismerhető minden egyes személy egyszeri valóságként, addig a liberális egyén-központúság elszigetelt, monologikus formát ölt, s a személy attól esik el, hogy éppen a másik emberrel való kapcsolatban tapasztalja meg önmagát. A korlátok nélküli egyéni szabadság magát a szabadság fogalmát zilálja szét, viszonylagossá téve az egyébként abszolút értékeket. Véleményem szerint a MVRDV I-land (én-földe és sziget szójáték) helyett We-land (mi-földe) közösséginek hirdetett koncepciója bár elveiben szép és értékes tudna lenni, azért válik megvalósíthatatlan, vagy a valóságban másként realizálódó utópiává, mert a társadalmi kontextus és értékrend nem adott hozzá, a projekt az alapstruktúrát nem értelmezi át, csak a kezdeményezés irányát fordítja meg.

Büchele társadalomkritikájában kiemeli, a nyugati ipari államok egyikében sincs valamilyen általánosan elismert társadalomfelfogás. A demokrácia, mint életforma nem határozza meg mélyrehatóan a társadalmi kapcsolatokat, és a legcsekélyebb hatást sem gyakorolja például pont a rendszer alapját képező gazdaság területén. A mai társadalmunkat inkább egyének közötti kapcsolatok szövedékeként kell tekintenünk, amelyben mindenki elsősorban önmagáért és mással szemben követi az érdekét, azt, amit saját hasznának vél. Éppen az állam beavatkozásainak és a társadalmi szervezetek kiegyenlítő mechanizmusainak volna az a feladata, hogy korlátok között tartsa a "mindenki versenyét mindenkivel szemben". Ebben a társadalomban a kapcsolatok alapvetően hatalmi konkurencia viszonyokká válnak, ahol mindenki függ a többiek cselekvésétől, de senki sem tudja, hogyan fog cselekedni a másik. Ezt a kiszámíthatatlanságot megakadályozó egyik eszköz pont maga a tér, s bölcs használója pedig az építész kellene, hogy legyen. Amíg a Smart City esetén a város termékké silányul, és az építész azért tűnik el a projektből, mert a bonyolult technológiai megoldásokhoz már nem ért, hiszen ő maga nem programozó, vagy fejlesztőmérnök, addig Freeland esetében az építész koordinátor szerepével maga hátrál ki projektből, beismerve, hogy az építészethez bizony a laikus jobban ért.

(iv) Neo-liberális városmodell Hollandiában – Freeland

Az MVRDV projekt játékszabályai szerint az új lakó elsőként telket választ magának, majd a "házkészítő" (housemaker) szoftver segítségével kiválasztja leendő otthona tömegformálását a többféle megadott lehetőség közül. A házhoz vezető utat a lakónak kell kiépítenie, ahogyan az energia, víz és hulladékhasznosítás módját is magának határozza meg és hozza létre - természetesen előre lefektetett ökológikus szempontrendszer figyelembevételével. Bár javasolják az élelmiszer egy részének megtermelését a háztáji kertekben, szükséges kiegészítést elosztóhelyeken lehet egymástól beszerezni.

A közfunkciókat és nagy zöldfelületeket egyének, közösségi szervezetek, és kollektívák hozzák létre. A zónázás elhagyása miatt a különböző rendeltetések és a társadalmi rétegek is keverednek, ezzel elkerülhetővé válik a tervezett új városok monofunkcionalitása. Abban az esetben, ha nemkívánatos üzemi településebe - hiszen ehhez megvan a joga - a lakosság tiltakozása esetén további zöldfelület, vagy közösségi funkció kialakításával segíti a várost. A szimultán zajló egyéni fejlesztéseket, a sűrűsödő beépítés folyamatát és az újonnan bekapcsolódó szomszédos települések átalakulását a telekkészítő pódium (landmaker podium) fogja össze. Az építészek csak stratégiákat adnak a város fejlesztéséhez, de maga a városkép kormányzati döntések és bonyolult bürokratikus útvesztők helyett a leendő lakók választásai nyomán alakul ki, így sohasemlátott gazdasági, szociális és építészeti változatosság jellemezhetné a kreatív, önszerveződő, folyamatosan születő települést.

3. Új modellek, új struktúrák

Külföldi kezdeményezések

Úgy tűnik valódi ökológikus szemléleten alapuló kezdeményezéseket nem igen találunk a globalizált struktúrába ágyazódva, ezért a következőkben a radikálisan struktúraváltó projektek felé fordulunk. Az ilyen építészeti munkák sajátossága, hogy általában részletesen megfogalmazott ideológia, életmódmodell segíti egy minél teljesebb új rend kibontakozását, amely — mivel a gazdasági rendszertől való függetlenség a kulcsmotívuma — az önellátás felé mutató koncepciókkal dolgozik. Ezek a kezdeményezések felvállalják a konfliktusokat, ezáltal gyarapítják az egyéni és közösségi cselekvőképességet. Ezen a ponton érdemes bevezetni Herwig Büchele újabb fogalmát, a kontrasztársadalmak koncepcióját, amely olyan közösségeket jelöl, akik valamilyen ponton nem értenek egyet az uralkodó társadalmi renddel, a társadalom java által elfogadott ideológiával, értékrenddel, vagy életmóddal és ezt a véleményüket nyíltan fel is vállalják. A kontrasztársadalmak a társadalom egészének kontrasztjából keletkeznek ugyan, mégsem a főnnálló társadalommal szembeni elszigetelt ellentétnek tekintik magukat, hanem éppenséggel érte való szolgálatnak, a társadalom egészének érdekében kötelezik el magukat, a leggyakrabban azáltal, hogy mintát, alternatívát adnak a többségi társadalom számára.

Frank Lloyd Wright példáját követve, Paolo Soleri^(v) az 1950-es években kezdett el olyan önellátó települések tervezésével foglalkozni, amelyek a Földet érintő túlnépesedés problémáját is orvosolva eddig lakatlan, szélsőséges éghajlatú területeken valósulhattak volna meg. Célja egy olyan univerzális közösségi életforma- és várostípus kikísérletezése volt, amely prototípusa lehetne egy jövőbeli fenntartható településnek, és különböző regionális adottságokhoz adaptálható volna. A mester tervei közül Cosanti I, Cosanti II településeket, majd Valetta Spring és Arcosanti városokat lelkes önkéntesek kezdték el építeni alapítványok támogatásából, azonban egyik megépült struktúra sem készült el teljes mértékben, s igazán nagy sikert egyik sem aratott - főként az építésükben segédkező önkéntesek népesítik be. Ennek oka egyrészt az az elvont ideológiai alap lehet, ami a szélesebb rétegek számára kevésbé érthető, s nehéz vele azonosulni. Emellett a működés anyagi feltételeinek megteremtése is folyamatos nehézségekbe ütközött a külső rendszerek támogatása híján — struktúraváltóként ez általános nehézséget jelent. Harmadrészt az elkészült építészeti elemek sem teszik túlságosan hívogatóvá a helyeket: bármennyire is jól szerkesztett, érdekes terek szövevényéből is jönnek létre, a megastruktúrák léptékük miatt idegenek maradnak az ember számára.

Következő lehetséges struktúraváltó modellként Alberto Magnaghi metodikáját^(vi) vizsgáljuk. Az olasz építész a territorialista iskola alapítója, aki a nagyvárosok problémái helyett a vidéki területek felé fordul. Szerinte helyi fejlesztés és a re-territorializáció szükséges, mint „a globális fejlődés stratégiai alternatívája”. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a résztvevők hátat fordítanak a globalizáció folyamatának, a szervezeten belül keletkező, helyi erők kezdeményezésére meginduló projekt kötődik a külső hálózatokhoz, mégis alávetik azokat a helyi igényeknek. A helyi természeti és épített örökség védelme, majd a „fenntartható ökológiai és emberi ön-fejlesztés” nem valósulhat

(v) Arcology a sivatagban —
Soleri városai

A közösség működésének elméleti, filozófiai alapját Az Omega Mag c. írásában fejtette ki, mely Pierre Teilhard de Charden munkáján alapuló metafizikai evolúciót hirdet, s amely szerint az univerzum progresszív elanyagtalánodása a jövőben az ionoszféra spirituális állapotához vezet, ahol a tömeg-energia, tér-idő rendszert az elme váltja fel. Ennek fizikai manifesztálódása révén víziója szerint az univerzum elemei egyre gazdagabbakká, összetettebbé és miniatűröbbé válnak, s ez a gondolatmenet a jövő építészeti térformálására is kihat. Soleri tervezett városai, az Arcology-k (architecture + ecology) olyan relatíve kis területet elfoglaló ökoszisztémaként működő megastruktúrák, amelyek közösségi terei makrostruktúráként határozzák meg a városszövetet, személyes terei pedig mikrostruktúrákként ékelődnek abba. Az építész nagy figyelmet fordított a helyi építőanyagok kiválasztására és speciális low-tech módszereket dolgozott ki a valóban ökológikus építészeti produktumok létrehozására. Nap- és szélenergia használata biztosítja a szükséges energiaforrást az infrastruktúra működéséhez, a várost élelemmel a körötte húzódó mezőgazdasági területek látják el, az ipari létesítmények stratégiai elhelyezésével az ivóvizek tisztaságára kívánt ügyelni.

meg a társadalmi gyakorlat nélkül, amely támogatja és reagál léptékére, különbségeire, változásának dinamikájára. A milánói professzor metodikája a területi örökség fogalma alapján a hosszútávú területi jegyeket kognitív (pl. a lkók mentális környezetképe, termelési tudása, szocio-kulturális modell) és fizikai (pl. a táj téri leírása, ökoszisztémák helyzete) aspektusokból vizsgálja. Emellett a módszer kulcsmotívumaként felderíti azokat az innovatív, kívülről érkező, vagy adott emberi erőforrásokat is, melyek a projek participását támogatni tudják és sikeréhez hozzájárulhatnak. Bár a módszer alapján készített vizsgálatok a Pó-völgye projekt kapcsán elérhetőek, építészeti eredményeiről nem lehet számot adni, a professzor munkássága főként elméleti síkon marad. Az új társadalmi modellek téri megvalósulása még várat magára

Hasonló a helyzet a szintén olasz építésszel, Aldo Cibiccel^(vii), aki szintúgy nem megépült munkái miatt, hanem kísérletező tervezésmódszertana révén válik vizsgálatunkban fontossá. Cibic manifestuma szerint az individualista alapelvek, az általános a priori vízió hiányában az emberek már nem képesek többé egymagukban változások elindításra. A társadalmi szerepvállalás és a participáció legnagyobb problémája annak a bátorságnak a hiánya, amellyel az eszményi projektek felé tekintünk, gyakran a célszerűtlen törvényhozás, a politikai és gazdasági töltetű érdekek, szokás hatalma és az a cinizmus miatt. Korunkban a legtöbb ember a változást eredménytelen erőfeszítésként vagy akár fenyegetésként értékeli. Tervei olyan utópiák — a szó eutoposz (jó hely) értelmében, amelyek egy-egy közösség számára kínálnak komplex életmódmodellt, melyben a hely a választott életmóddal, munkával és közösséggel a lehető legszorosabb egységben tud működni.

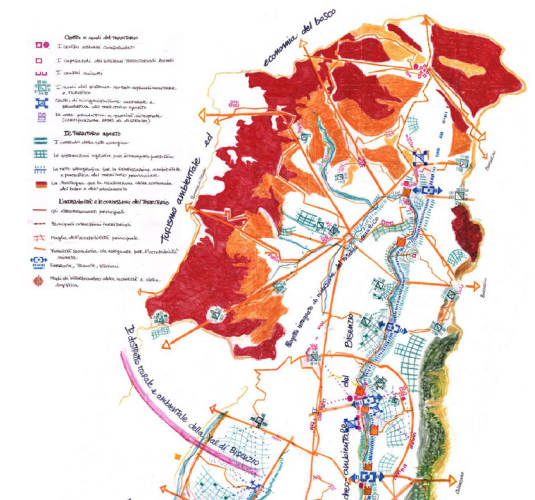
Magyar kezdeményezések összegzése

Az eddig elemzett projektek helyét, működési módját tekintve kiderül, hogy a struktúrakonzerváló kezdeményezések a globalizmus gazdasági rendszere okán kizárólag a város mint építészeti kontextus és életforma problematikájával foglalkoznak. A struktúraváltók szintén főként urbánus modellekkel képzelik el a jövőt, de Magnaghi és Cibic munkái között már több, mezőgazdasági övezethez közel eső, vidéki helyszínre tervezett projektet is lelünk. Bár hazánk esetében nem reális az új ökövárosok létrehozása, kis léptékű, "zöld" városi kezdeményezésekre is találunk példákat — közös urbánus kert, ökológikus közlekedési projektek, meglévő épületek energetikai korszerűsítése. A kortárs világrend és az Európai Unió tendenciák a város hálózat megerősítését szorgalmazzák, Magyarország területe az európai gazdasági térképén a megye rendszer határvonalai helyett az európai hálózatba illeszkedő 7 nagyobb régióra oszlik szét. Ezáltal a gazdaság nyomására ezen régiók központjai válhatnak gócpontokká, s ez a folyamat az Unió által támogatott fejlesztések sorát is eredményezheti. Mindeközben az egykor "Európa éléstárának" titulált ország vidéki területei kevesebb hangsúllyal kerülnek bele hazánk jövőképebe, s ez a folyamat destruktívan érinti a vidéki lakosság "bátorságát" — Aldo Cibic fogalmával élve —, ami lehetővé tenné, hogy a problémák megoldására alulról szerveződő megoldások indulhassanak el. Mivel a nyugati globalista városmodellek nem tűnnek megoldásnak a kor problémáira, s figyelmen kívül hagyják a valódi ökológikus működés kulcsát, a vidéki területeket, a következőkben a mai magyarországi ökológikus kezdeményezések falusi megvalósulásába nyerünk bepillantást két konkrét példa segítségével.

(vi) *Teljességre törekvő módszertan — Alberto Magnaghi*

Magnaghi re-lokalizációs kísérletei a globalizmussal szembehelyezkedő kezdeményezések, melyek a helyi fejlődés léptékét igyekeznek újra megfelelővé tenni azokon a területeken, ahol a hagyományos szocio-térszervezetek lenyomata jelentőségteljes maradt a globalizáció ellenére. Az 1980-as évek elején Magnaghi a Po-folyó vidékét kezdte vizsgálni kutatócsoportjával: de-territorializáció névvel jelölte a globalizmus elhatalmasodását, s a létrejött társadalmi-környezeti problémákat a 20. századi „új-szegénység” fogalmában foglalta össze. Ezen értékvesztési folyamat a professzor szerint nem a defenzív ökológia, vagy az örökségvédelem kérdése, sem a globális és a lokális közti vélt egyensúly - a globális megtalálása, amely a későbbi cselekményt alárendelné a korábbiak imperatívuszának. Magnaghi teljességre törekvő, ökológikus metodikájában rámutat, a természeti örökség és a helyi kultúra egység (együtt kezelve a „területi örökség” új fogalmában) nem érhető meg statikus kifejezésekkel, hanem elválaszthatatlan azon viselkedésmódok és cselekmények teljességétől, melyek értelemmel ruházzák fel.

A tervezés folyamata az ezek alapján összeállított stratégiai forgatókönyv beavatkozási pontjainak meghatározásával zárul, melyre a helyi szabályozások újabb állásfoglalásra készítő információként hatnak. Gyakorlati tervezési munkánk során az derült ki, hogy a Magnaghi modell vizsgálati pontjait érdemes kiegészíteni a fennálló hatalmi struktúra vizsgálatával, hogy a helyi szabályozás szintjénél mélyebb összefüggésekre és problémákra lehessen rávilágítani.

A tervek szerint 2014 nyarára elkészül a somogyi aprófalú, Nyim^(viii) új szabályozási terve⁸, melynek létrehozói a tervezés céljaként a fenntartható környezetet, a munkahelyteremtést, a mezőgazdasági termelés és feldolgozás, valamint a falu „szelid” turisztikai fejlesztési lehetőségeinek megteremtését tűzték ki. A cél elérésére az eszköztan a településrendezés adja, mely megteremti az ezekhez szükséges létesítmények elhelyezését, kialakítási lehetőségeit. A tervező a helyszíni egyeztetésen összegyűjtötte a résztvevő falubeliek igényeit, amelyek szinte kizárólag a turisztikai fejlesztés céljának elérésére korlátozódnak: sport lőtér és állatpark, disznóspark, a faluház funkcióbővítése szálláshellyé, illetve új mobil istálló létesítése a lovas terápiás központ számára. Azon, hogy a négy cél közül a közösség számára az egyéni boldogulást elősegítő lehetőségek váltak fontossá, korántsem csodálkozhatunk, s még azzal is támogathatjuk a választást, hogy ez a munkahelyteremtéshez és a háztáji termelés megújulásán át a mezőgazdasági termelés majd feldolgozás újjáéledéséhez, s végső soron az önfenntartáson át egy fenntarthatóbb életmódhoz és környezethez is elvezethet.

Azonban személyes helyszíni tapasztalataink alapján⁹ ki kell emelni az idilli gondolatmenet absztraháló metódusát is: a szabályozási terv elkészítéséhez gyűjtött igények mindössze a 3-4 aktív falubeli fejlesztési elképzeléseit mutatja. A falusi lakosság valójában városi életformára vágyik (plázára és konditeremre), s korábban kinyilvánította húzódozását mindenfajta mezőgazdasági munkától. A turisztikára építő jövőkép szintén aggályos - bár a falu közelében bújó Kási földvár elképesztően értékes és attraktív látnivaló - eddig sem érkeztek a környékre a kirándulók túl gyakran. S ha érkeznek is, lehetővé kell tenni, hogy maradjanak - akár a szép falukép, barátságos lakók, közösségi események, jó minőségű falusi élelem miatt. A turisztika beindításához komplex gépezetnek kellene működésbe lépnie: olyan összetett, széleskörű környezet- és falufejlesztésnek, amiben a lakók aktívan szerepet vállalnak, emellett gazdasági háttere is megteremthető - s nem pusztán a pontszerű beavatkozásként működő EU-s pályázatok révén. Meglevő adottságokra támaszkodna a vadásztatás modell, ami azonban akkor válna érdekessé, ha munkahelyeket biztosíthatna a falubeliek számára - jelenleg viszont ez a tevékenység a Nyim külterületi erdeinek javát bíró egyetlen gazda profitját növeli. Jobb eredményekkel kecsegtet egy másik lakos jelentkezése, aki telkén állattenyésztésbe kezdene, meglévő mezőgazdasági épületeit felújítaná és sportlőteret hozna létre a telek végében - talán bevonná a lakosságot fejlesztéseibe. A közösség segítésére történő önzetlen elkötelezettség nélkül, alig valósulhat meg a finanszírozás jelenlegi lehetőségei mellett olyan fejlesztés, ami nem csak egyének reménybeli meggazdagodására, hanem az egész falu jólétének érdekében történik.

A fentiek tükrében felmerül a kérdés: **valóban el lehet érni a fenntartható - ökológikus környezet kialakításának célját a településrendezés jelen eszközeivel?** Visszatérve legelső vázlatunkhoz a ökológia és építészet viszonya kapcsán, láthatjuk, hogy a szabályozás ideális esetben definiálja a meglévő vagy leendő épített objektumok épített és természeti környezettel való viszonyát, meghatározva, hogy hova lehet építeni. Emellett az ember és az épített és természeti környezet kapcsolatát is bizonyos mértékben befolyásolja azáltal, hogy leszűkíti, hogy az adott helyre mit lehet építeni. Azonban az ember-ember közti kapcsolatok alakítására, a közösség formálására, erősítésére

(vii) A boldogság újraértelmezése –
Aldo Cibic

Cibic munkáiban korunk globalizmus által meghatározott kontextusában kísérli meg újraértelmezni az építész feladatát. Az építész rámutat: a történelmi kor, amelyben élünk olyan körülményekkel és kihívásokkal szembesít bennünket, amelyek alapvető változásokat eredményeznek a gondolkodásmódunk, és a tervezési folyamat jelenkorra értelmezhető megközelítése terén is. A gazdasági krízis felfedte egy fejlesztési modell határait, és ugyanakkor a környezeti vészhelyzet arra ösztönöz, hogy radikálisan újragondoljuk, milyen módon szembesülünk a jövővel. Vízíója szerint olyan valóságot kell létrehozni, amely nem engedi meg az átgondolatlan hulladék termelést, s amely nem nyugodhat többé egy szigorúan individualista, utilitáriánus logikán, ehelyett egy olyan modellből kell kiforrni, amelyben különböző résztvevők dolgoznak együtt. Az építész munkáinak célcsoportja olyan kicsiny kontrasztársadalmak - életmódváltó kisközösségek, családok, cégek - akik elég bátrak ahhoz, hogy az eszményi projektek megvalósításába vágjanak bele, eltérő felfogásukat felvállalják akár az uralkodó érdekcsoportokkal szemben is, s ezzel példát mutassanak a társadalom többi közössége számára.

A gyakorlati tervezés tapasztalatok valóban azt mutatják, hogy erős vízió és jövőkép nélkül a közösségek életmódváltató kísérletei el sem indulnak, sikerüket pedig jobbára annak köszönhetik, ha a megvalósítás útján felmerülő, az aktuális kor, hely, többségi társadalom és gazdasági rendszer szülte konfliktusokat is sikerrel tudják megoldani.

8 Az új szabályozási terven a Pro Arch Építészeti Stúdió Takács Eszter vezetésével dolgozik.

9 2013-ban Magnaghi és Cibic metodikája alapján vizsgáltuk a falut, felmértük, elkészítettük értékkataszterét és több típusú jövőképet vázoltunk fel a fejlesztés irányainak kijelölésére.

önmagában korlátozott eszköze marad. Feladata-e egyáltalán a településtervezőnek egy olyan komplex fejlesztés szorgalmazása, amely szociális és gazdasági változásokat indít be, vagy elegendő a fenntarthatóság fogalmának jelentése alapján minden egyéni igény kielégítésére lehetőséget adni a saját eszközrendszerével? Érdemes-e mélyebben belemerülni egy olyan letűnt életforma újragondolásába, amelyet sem az uralkodó gazdasági világtrend, sem a globalizált politikai vezetés nem tart számon a jövő meghatározó elemeként?

Bár erre a kérdésre az építészek tömegesen nem fogalmazzák meg saját válaszukat, világszerte és Magyarországon több olyan csoport jött létre az elmúlt 20 évben, akik egy új, valóban fenntartható életmódmodellt, valamint közösségi és személyes kiteljesedésüket is várják a falusi lét eredményeként. Az egyik, talán legfiatalabb ilyen kezdeményezés a budapesti értelmiségiekből alakult Ökofalu csoporthoz (ix), akik több, mint 4 éve dolgoznak erős közösség létrehozásán, 2012-ben pedig meg is vásároltak egy kiterjedtebb földterületet Nyim falu határában. A közösség tevékenysége, egyre gyakoribb látogatásai kívülről érkező katalizátorként hatottak a falu életére. Állásfoglalásra készítették a lakosságot jövőkéjük kapcsán, helyi munka és biogazdálkodás kérdéskörében, jelenlétükkel felpezsdítették a közösségi találkozásokat. Egyikük házat vásárolt a faluban, majd ide telepítette saját vállalkozását, jelenleg műhelyében egy lakót foglalkoztat - a közösség pedig lassan a második bázisként szolgáló parasztházat veszi meg és újítja föl a belterületen. Kezdeményezésükre, ismerettségi körüknek köszönhetően indult meg a falu új rendezési tervének elkészítése, s ennek pályázati finanszírozása.

Mit mondhatunk el az ökológia és építészet kapcsolatának vizsgálati szempontjai alapján az Ökofalu kezdeményezéséről? A válasz az ökofalu jövőbeli építészeti megvalósulása és meglévő falu építészeti és természeti elemei, az épített ökofalu és a meglévő falu közössége, az ökofalu közössége és a meglévő falu építészeti és természeti elemei, és nem utolsósorban a két közösség egymás közötti viszonya alapján válhat megfogalmazhatóvá. Egyelőre a hosszúra nyúló leköltözés csiszolódást is jelent, és meghozza gyümölcsét. Valóban ökológikussá a fenti viszonyok akkor fognak válni, ha a három rendszer — ökofalu, falu és természet — minél inkább egymást segíti, s a külső gazdasági rendtől a lehető legfüggetlenebb önálló működési egységként, mégis annak támogatásával maradnak fent.

A működőképesség vizsgálata

Bárhonnan is nézzük a dolgokat, úgy tűnik, a legtöbb kontrasztársadalmi kísérlet előbb-utóbb kudarcba fullad, s ez alól csak elvétve találunk kivételeket. Mi lehet az oka a sikertelenségnek? A következőkben a kontrasztból eredő problémákat vesszük sorra. A legtöbb esetben a véleménykülönbség felvállalása kapcsán is nehézségek adódnak: az emberek általában kerülnek a konfliktusokat, hiszen azok rájuk ható erők harmóniáját zavarják össze, s a mára elnyomott lelkiismeret önállóságát szorgalmazzák. Herwig Büchele rámutat, hogy bár a konfliktusoknak van negatív formája, mely nem a legteljesebb igazságra törekszik, s pont a megváltoztatandót, a hatalmi viszonyokat nem kezdi ki, viszont magát az életet szétzilálja, más esetekben viszont a felvállalt szembehelyezkedés pozitív erőként is szolgálhat. A "jó" konfliktus a megváltoztathatatlannak feltüntetett valójában igazságtalan világ csalóka látszatát

(viii) Egy átlagos magyar aprófalv problémái — Nyim

GYAKORLATI KUTATÓMUNKÁNK KERETÉBEN AZ ELMÚLT 3 ÉVBEN A SOMOGYI NYIM FALUVAL FOGLALKOZTUNK, MELYNEK LAKOSSÁGA A MAGYAR APRÓFALVAK ÁLTALÁNOS PROBLÉMÁIVAL KÜZD. A FALU NÉPSSÉGE CSÖKKEN, A FIATALOK TÖBBÉ NEM SZÜLŐHELYÜKÖN KÉPZELIK EL A JÖVŐT, HISZEN ITT ALIG VAN MUNKALEHETŐSÉG. AKI TEHETI, A SZOMSZÉDOS TELEPÜLÉSEKEN VÁLLAL MUNKÁT, VAGY NAPONTA BEJÁR SIÓFOKRA, EZÁLTAL A LAKOSSÁG NAGY RÉSE "ALÓVÁROSKÉNT" HASZNÁLJA A FALUT. A HELYI GAZDÁLKODÁSRA, PIAC LÉTREHOZÁSÁRA, A HÁZTÁJI TERMÉNYEK ELADÁSÁHOZ NINCS IGÉNY, A GAZDASÁGI RENDSZER NEM TESZI KIFIZETŐDŐVÉ A BEFETETETT MUNKÁT - HISZEN KÖZEL VAN A TESCO -, AZ EGYKOR ÉLŐ GAZDÁLKODÓI TUDÁS LASSAN FELEDÉSBE MERÜL. ANNAK ELLENÉRE, HOGY A KÜLÖNBÖZŐ FALUSI ÜNNEPEK SZINTE HAVONTA JELENTENEK KÖZÖSSÉGI PROGRAMOT AZ ITT ÉLŐK SZÁMÁRA, A VÁLTOZÁSOKRA TETT KISÉRLETEK AZ ÁLTALÁNOS REZIGNÁLTSAÉGI MIATT NEM FOGALMAZÓDNAK MEG, A KÜLSŐ SEGÍTSÉGET PEDIG KELLETLENÜL, ENYHE DACCAL FOGADJÁK. A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS TÖBBÉ-KEVÉSBÉ KIZÁRÓLAGOS FORRÁSA AZ EURÓPAI UNIÓS PÁLYÁZATOK KERETÉBŐL SZÁRMAZIK, A FALU VEZETÉSE PEDIG MÁS MEGOLDÁS HÍJÁN ALKALMAZKODIK A FELMERÜLŐ LEHETŐSÉGEKHEZ - MEGPÁLYÁZZA, AMIRE ÉPPEEN LEHET -, AZONBAN EZÁLTAL HÁTTERBE SZORUL AZ ÖSSZEFOGOTT, TERVEZETT FEJLESZTÉSI PROGRAM KIALAKÍTÁSÁNAK SZÜKSÉGESSÉGE.

A falu hatályát veszített szabályozási tervének téves jövőképét, melyek működésképtelenségét az élet igazolta, az új rendezés igyekszik felülírni. A jelen gazdasági helyzetre hivatkozva eltörlti azt a tervezett lakóterületf eljlesztést, melynek eredményeként a falu hosszan elnyúló északi szakaszán található telkek az értékesítés reményében megduplázódtak volna, körforgalom és új út szelte volna keresztül az északi területeket. Az új szabályozás előkészítésekor a tervezők szerencsére körültekintően kezelik a jellegzetes patakmenti telkeket érintő beépítési igényeket is.

rendíti meg, körvonalaz egy másik lehetséges valóságot, és teremtő erejével felrázza a manipulált embert. A kontraszt önmagából eredő problémája, hogy gyakran pusztán a szembenállás (modell-ellenmodell) fogalmazódik meg, s így a kontrasztársadalom egyáltalán nem különbözik attól, amitől szeretne elhatárolódní. A "kontraszt kegyelme" viszont éppen abban áll, hogy szükség van bizonyos eltérésre annak érdekében, hogy az egyén vagy a társadalom egésze kiszabadulhasson önnön fogságából.

Szintén fenyegető probléma, ha a kontrasztársadalom az utópia csapdájába kerül. Ha az idealizált célt - tökéletes közösség, földi paradicsom — a közösség tagjai a valóságban elérhetőnek hiszik, ilyenkor működésük az önmegváltás kelepccéje, vagy a saját út kizárólagossága felé tolódhat el szélsőségesen. A kontrasztársadalom növekedése és létrejötte nem lehet túl hirtelen, hiszen a gondolkodás megváltozásának folyamata a kivonulás közben kell, hogy megtörténjen — ennek áldásos hatását az előző példán is bemutattuk. Emellett fontos, hogy a szóban forgó közösség érzékelje saját hibáit, és ezeket be is ismerje a világ előtt, ahelyett, hogy a struktúra hiányosságával magyarázza az erkölcsi értelemben vett tökéletlenséget.

A kontraszt mellett maga a társadalom is problémák forrása. A történeti kontrasztársadalmak tanulsága szerint az erőszak és az itt és most azonnali megvalósítás, de a világtól való teljes elkülönülés, háttáfordítás is katasztrófa-hoz vezet. A nomád, elszigetelt ellentársadalmak éppen olyan élehetetlenek, mint amikor a kontrasztársadalmak az állam helyére kívánnak lépni. A kapcsolat az uralmi háttérrel nem elkerülhető, s az ökofalvak, falumegújítás gyakorlati példáinak tanulsága szerint ennek elhanyagolása teljes sikertelenséghez vezet. Magnaghi fenntartható önfejlesztési modellje ezért szorul kiegészítésre (bár erről ő maga is szót ejt, s csak a működési sémában szorul háttérbe), hiszen a hatalmi háttér támogatása nélkül a jelenlegi gazdasági rend csapdájából esélytelen a kiút, a mindenkori vezetés, jelen esetben a globalizált struktúra rendtartói érdekének, állásfoglalásának ismerete nélkül nem alakítható ki sem új életmódmodell, sem a fejlesztések forgatókönyve. A globalizáció szülte teret vizsgáló Françoise Choay megfogalmazása szerint a relokalizációs kísérletek erénye éppen abban áll, hogy felderítik a projekt tervezési területének komplex téri rendszerét, beleértve a globalizált monoteret is, s a megoldási javaslatban az utóbbi szerepéről nem felejtkeznek el, csak az a legfelső szint helyett, a legalsó, a többi vonatkozásnak alárendelt szerepbe kerül.

Ahogy a relokalizációt gyakorló építész a tértípusok egymásra hatásának irányát fordítja meg, a kontrasztársadalom minden esetben annak a kísérlete, hogy a társadalom egy részében a viszonyokat és viselkedésmódokat változtassák meg radikálisan. A problémák forrása, hogy a változtatások tempója és a változások hordereje eltúlzott, illetve a valóság, a társadalom alábecsülése jellemzi. Büchele kiemeli: a társadalom nem holmi független tárgy, amit alakítani lehet az embereknek tetszésük szerint, sosem szorulhat háttérbe, hogy annak részei vagyunk. Minden kontrasztársadalomnak be kell érníe azzal, hogy az ösztársadalmi viszonyoknak csak egy kis részét ragadhatja meg. Ha mély és átfogó is a változtatás szándéka, előbb-utóbb kiderül, hogy tényleges hordereje groteszk viszonyban áll a társadalom valós méretével, összetettségével, működésének mindennapos szükségszerűségeivel. Ezáltal feszültség alakul ki a változtatás szándéka (kontraszt) és aközött, ami a reális társadalomban rövid távon

*(ix) Csomagküldés Nyimból Washingtonba —
bűvészeszköz gyártás a faluban*

2012 nyarán az ökofalu közösség egy tagja megvette az egyik falusi házat, amelyet rendezőhözott, majd kis családjával leköltözött és vállalkozását is fokozatosan áttelepítette új otthonába. A bűvészeszköz manufaktúra egy szomszéd faluban él és egy nyími alkalmazott bővült, egyre több postai küldemény címzésén ez állt: "from Nyim - to Washington D.C. Az ökofalu csoport tagjai eközben egyre többször érkeztek az első bázisként funkcionáló parasztházba, hogy innen irányítsák vagy pihenjék ki a termőföldön folyó munkálatokat. Két évvel ezelőtti kutatásunk és közös munkánk a közösség tagjaival - beszélgetések, kérdőívek, közös műhelymunkák és kognitív térképek rajzoltatása - azt az eredményt hozta, hogy az ökofalu az építészeti elemek segítségével a lehető legjobban elszeparálódna a meglévő falutól. Azonban úgy tűnik, a lassabb leköltözés a kapcsolat fejlődését is jelenti: mára a budapesti közösség megvásárolt egy másik lakóépületet a faluban, melynek felújítása jelenleg folyik, s egy újabb használaton kívüli ház megvételéről is tárgyalásokat folytatnak. Eközben a leendő új falu területén a gyümölcsfák lassan termést hoznak, a búzát pedig már triórözik a vetéshez. Szintén pozitív hatás a falu életében az új szabályozási terv elkészítésének "kikényszerítése", hiszen az ökofalu leendő területét rendezni kell, a településtervező irodák felkeresése, ennek és a további célok finanszírozását támogató EU-s pályázatok folyamatos figyelése.

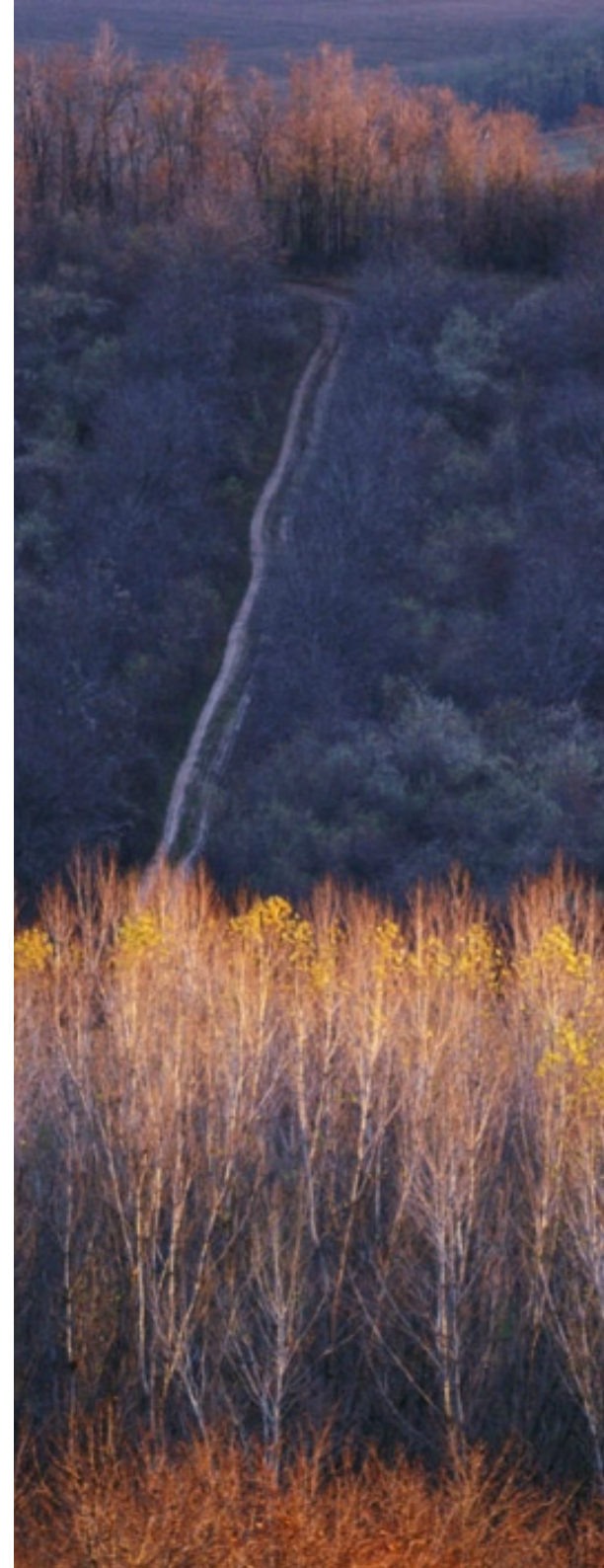
Azt azonban, hogy a szerencsés módon hosszúra nyúlt előkészítő szakaszt milyen építészeti beavatkozások fogják lezárni az új falu létrejöttkor, egyelőre még nem tudjuk, a tervek késésben vannak. Azt viszont a többi, már régebb óta működő ökofalu kezdeményezés példájából látni lehet, hogy a közösséget érintő problémák java a valódi együttllakás során fog felmerülni.

megvalósul vagy megvalósíthatónak látszik. Nem meglepő tehát az a türelmetlenség, ami a kontraszttársadalmak megalkotóiban olyan szembeötlő: erőnek erejével igyekeznek kitágítani a társadalom azon területét, amelyen változtatást akarnak végrehajtani.

Amellett, hogy problémák forrását jelenti az új társadalom viszonya a “külső” társadalommal, egy közösség belső működése is igen összetett, nehezen kiszámítható, érzékeny egyensúlyú rendszer. A magyar ökofalvak vizsgálata azt mutatta, hogy a legjobban működő kezdeményezések azok, ahol a csoportot valamilyen vallás, vagy hit tartja össze — mint például a Krisnavölgyi Ökofalu esetében — ám leggyakrabban csak valamilyen közös nézőpont, szemlélet fedezhető fel a tagok gondolkodásában. Az általunk végigkísért kezdeményezés, az Ökofalucsíra csoport esetében, Alkotmányuk alapján egyfajta közös értékrend válik az összetartozás alapjává, mely a szeretet, odafigyelés, és egymás segítése révén válik az élet részévé. Bár ezek az általános értékek univerzálissá, a társadalom széles köre számára elfogadhatóvá, önazonossá teszi a csoport működési alapját, a gyakorlat azt mutatja, hogy ez gyakran az idő múlásával kevésnek bizonyul. A nyitott, toleráns, mindent befogadó liberális szemlélet nem képes átszőni az emberi cselekvést, s a mindennapok gyakorlatát, ezáltal a közösségen belüli konfliktusok gyakran kezelhetetlenné válnak. Ennek a problémának a kiváltására a csoport pszichológus végzettségű alapítója speciális kommunikációs, döntéshozási, cselekvési technológiákat gyakorol már évek óta egyfajta felkészülésként a közösséggel, melynek sikeressége bizonyos esetekben kétségessé válik. Az összetartozást emellett spirituális kis rituálék is hivatottak támogatni, közös éneklés, tánc, a napfelkelte megünneplése a leendő falu területén. Ezek sikerességét, elegendőségét is az idő dönti majd el: vajon helyettesíti-e a spiritualitás szabályok nélküli, pusztán visszatérő kiemelt időpontok, ünnepek köré szerveződő tartalmatlansága egy vallás kidolgozott, hit és meggyőződés alapú, szabályrendszeren nyugvó aktív világnézetét? Kisarkítva a kérdést, pótolhatja-e egy new age szemléletű, mesterségesen létrehozott és együttélésre trenírozott csoport az ezeréves világvallások gyakorlásában eggyé váló organikus faluközösségeket?

A harmadik felmerülő problémakör korunk egy furcsa jellemzőjének eredménye, Büchele a folyamatot “az eszközhalmozás dinamikájaként” emlegeti. Mint említettük, a globalizmus társadalmában az emberi kapcsolatokat a “mindenki versenye mindenki ellen” elv határozza meg, amelyben a résztvevők a saját érdekeiket, hatalmi fölényüket mindenáron ki akarják vívni, az elért szinten pedig meg akarják őrizni. Ennek megvalósítására újabb és újabb hatalmi eszközöket halmoznak fel, s ez a kényszer sajátos dinamikát vált ki: a mennyiségek eddig nem látott léptékűre növekednek, a határok eltűnnek. Bár a termékek egy bizonyos pontig nagy profitot szolgáltatnak, az ésszerűtlen túltermelésben mindig előáll egy olyan fennmaradó hányad, amit vagy elpazarolnak, szemétre kerül, vagy megsemmisítik. Jól példázza az ilyen típusú folyamatok koreográfiáját a modern mezőgazdasági termelés esete. A technikai vívmányok használata miatt a parasztok hagyományos(abb) technológiájukkal nem képesek felvenni a versenyt az ipari tömegtermeléssel. Míg ők kiszorultak az egykor megélhetésüket jelentő gazdasági ágazatból — nem mellesleg a harmadik világ országaiban ma is éheznek az emberek —, addig évente elképesztő mennyiségű tömegtermelésből fennmaradt élelmiszert semmisítenek meg. Nem tapasztalunk egyebet az energiatermelés kapcsán sem: a mindenki számára elérendő komfort jelszava mögött az energiafogyasztást

irracionális mértékűre növelték, s bár mindeközben az energiaforrások fogyta miatt katasztrófa fenyeget, egyre több és nagyobb erőmű épül. Gyakorlatilag a piac igényeit követve tudatosan romboljuk szét a környezetet, majd tetemes anyagi ráfordítással igyekszünk — látszólag — helyreállítani.

Hasonló a helyzet az építészet vonatkozásában, ha a struktúrakonzerváló megoldásokra gondolunk. Az ökonomikus, ökológikus és okos városok létrehozásának célja beruházói oldalról profitot termelő, eladható, vagy a gazdaságot elősegítő lakóhely létrehozása, felhasználói oldalról ideális, boldog lakókörnyezet megteremtése. Az eszköz, ami mindkét oldalt hozzásegítheti vágya beteljesüléséhez, maga a város. Az eszközrendszer hátterét egy normarendszer biztosítja, mely a szükséges fogyasztás szintjét rögzíti, maguk az alrendszerek pedig a luxus komfortszínvonalat fenntartó infrastrukturális, gépészeti, tájtervezési, építészeti eszközök. Ez utóbbi — az emberek magas életszínvonalról alkotott, média nyújtotta, amerikai-nyugat-európai mintát követő beidegződése alapján minél magasabb és gigásziabb, minél nagyvonalúbb, minél csillogóbb és díszesebb, minél modernebb technológiával átszőtt, minél gyorsabb és hangosabb, s itt-ott valamilyen növényzet is kötelező jelleggel megjelenik rajta. Ugyanaz a kettősség jellemzi, mint a gazdasági rendszert, aminek a szülője: bár tömegek jólétét hozta, eközben az élővilág elpusztításával fenyeget. Az effajta torzulásokat a társadalmi nyilvánosság és a vezetés csak szelektív módon érzékeli, és pusztán olyan módosításokat kezdeményez, ami mit sem változtat a vezérlési rendszer egészén. Így nem marad más lehetőség, mint válogatni a kisebbik bajok között. Hiszen a teljesen átgondolatlan energiafelhasználásnál valóban kisebb problémának tűnik az építészetre vonatkoztatott normákhoz kötött, visszafogott energiaháztartás — azonban valódi megoldást nem az emberi pazarló energiafogyasztást megváltoztató szemlélet jelentene?

Büchele rámutat: az eszköz könnyen önálló életet kezd élni. Számos eszköz, amelyet évszázadok alatt kitaláltunk problémáink megoldására, csak más, részben súlyosabb nehézséget okozott. A mechanizmusok öncélúvá válása korunk egyik legfenyegetőbb problémájává lépett elő, melynek negatív öntörvényűségét meg kell törni: a cél nem szentesítheti az eszközt. Az osztrák jezsuita tanácsa szerint minden esetben tisztává kell tenni a célokhoz vezető eszközök rendszerét, hiszen bár ezek gyakran pusztán technikai jellegűeknek tűnnek, valójában etikai alapon nyugszanak, sosem értékeslegesekek! Fel kell tenni a kérdést, hogy kinek a javát szolgálják, s milyen hatalmi és érdekcsoportok állnak mögöttük.

4. Építészet és ökológia – utópia?

Az alkotó etika és az utópiahorizont

A dolgozat elején kimutattuk, hogy a globalizmus fenntarthatatlan, az ezen struktúrát konzerváló építészet pedig nem nevezhető ökológusnak, emiatt a 2. fejezetben struktúraváltó próbálkozásokat kezdtük vizsgálni. Az ilyen kísérletek két kategóriába sorolhatók: az egyéni kezdeményezések mellett jelentős számú projekt kisebb-nagyobb kontrasztársadalmak igénye szerint jön létre. Bizonyos esetekben az ilyen közösségek tagjai megelégednek személyes vágyaik megvalósításával, legtöbbször viszont az is céljukká válik, hogy ne csak saját életüket hassa át az új magatartásforma, hanem a társadalom egészére próbálnak befolyást gyakorolni. A kontrasztársadalmak működése kapcsán számos veszélyforrás merül fel: a konfliktus, a kizárólagosság, az ellenmodell mechanizmus, az elszigeteltség, eltúlzott gyorsaság, a közösség laza összetartozása, az eszközhalmozás dinamikája. Az ezekből fakadó problémák miatt a próbálkozások az esetek túlnyomó többségében utópiához vezetnek, a globális struktúrát megváltoztató, valós életben működő közösségi projektek megvalósíthatatlan vágyalom szintjén rekednek meg. Ha pedig ez így van, sem az utópia hasznáról, sem teljességre törekvő ökológiai építészetről sincs értelme, hogy beszéljünk, hiszen az építészet csak az emberi élet kontextusában értelmezhető. Egy különleges példát azonban mégis találunk a múltból, amelynek gyarmatosító gazdasági háttere a mai kizsákmányoló rendszerrel szoros kapcsolatot mutat, emellett hosszú és sikeres fennállása tanulságokkal szolgálhat a korunkban zajló útkereséshez. A dél-amerikai jezsuita redukciók sikerét is megmagyarázzák azok a fókuszpontok, melyeket Herwig Büchele új katolikus társadalmi modelljének bemutatásakor emel ki.

A teológus modelljében a cselekvések mögött megbújó mozgatóerőt, az etikát helyezi kulcspozícióba. Míg a hagyományos etika előre megadott elvek és törvények érvényesítését helyezi előtérbe, az osztrák teológus egy olyan etikát vezet fel, amely az ember alkotó cselekvését aktívan irányítja - ennek hiánya magyarázza a társadalmi változás két útjának általános sikertelenségét. A forradalmi útra lépők célja egy minden ízében tökéletes társadalom teremtése a tömegek mozgósításával, gyakran diktatúra révén, ami az erőszak miatt hamar kiábránduláshoz vezet. Az evolutív út ezzel szemben nem kérdőjelezi meg az uralkodó struktúrát, de a kisebbik rossz logikája szerint a károk és veszteségek korlátozásának stratégiájára szorítkozik, így gyakran még a szükségesnek ítélt reformokat se valósítja meg. Az alkotó etika — mindkét szélsőséges megoldástól eltérően — minden figyelmét a cselekvő emberre fordítja: képletesen szólva arra épít, hogy képesek vagyunk egy utat a cél felé tartva, ugyanakkor a mindenkori terepviszonyoknak megfelelően megtenni. Egyfajta szintézis a két irány között, mely az emberi működés szükségszerűségei alapján a forradalmi és evolutív út pozitív elemeit közös rendszerbe helyezi.

Az előbbivel közös tulajdonsága, hogy kijelenti az utópiahorizont létezésének szükségességét, rámutatva arra, hogy nem elégedhetünk meg rész megoldásokkal céljaink tekintetében: a teljességre, a tökéletességre való folyamatos törekvés teheti csak lehetővé, hogy a kontrasztársadalmak ne vesszenek el a valósággal való konfrontáció útvesztőjében. Az utópiahorizont tehát a szabadság, béke, öröm, igazság és igazságosság birodalma. Az az abszolút

és tökéletes jó, az ideális rend, amit bár nem lehet egy az egyben megvalósítani, mégis orientálja a cselekvést. Az út azonban idáig nem a világosan definiált cél eléréséhez vezető cselekvések technikai megvalósulása: az eszközei mások tehát, mint a forradalmi megoldásnak. Az utópiahorizont olyan tájékozódási pont, amihez a haladás mindenkor igazodik, amire hittel függesztjük a tekintetünket, de hogy ténylegesen hol és mikor mere kell fordulni az úton, azaz milyen helyzetben kell cselekedni, vagy türelmet gyakorolni — pontosan ennek meghatározásában áll az alkotó cselekvés tulajdonképpen, semmilyen ideális rend képzetéből le nem vezethető feladata. Az alkotó etika közös vonása az evolutív úttal pedig a figyelem az út egyes szakaszaira és a soron következő lépésére. Az fejlődéselvű gondolkodásban azonban nincs meghatározó utópiahorizont, így csak problémáról problémáig tapogatózva halad. Az utópiahorizontnak nevezett célképzet arra is alkalmas, hogy régi elemek új kombinációja helyett, azok új perspektívába állításával hívjon életre megoldásokat, s ezáltal a konzervatív és a progresszivisták álláspontját is közelebb hozza egymáshoz.

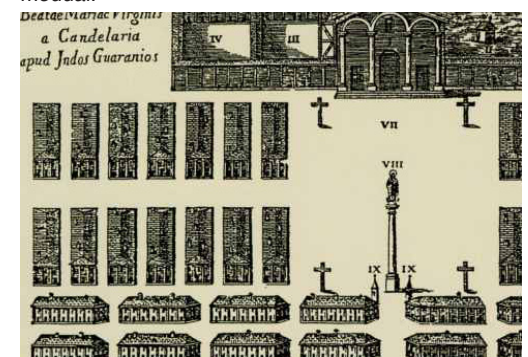
Vajon az idáig megvizsgált építészeti-társadalmi kísérletek mögött áll valamilyen utópiahorizont? Ha visszagondolunk a struktúrakonzerváló kezdeményezésekre, annyit rögvest kimondhatunk, hogy az idealizált célt maretingfogásaik révén bőszen igyekeznek vízionálni. Valódi mozgatójuk azonban a globalizált piacgazdaság, s mivel az üzleti projektek irányítása nem a társadalommal foglalkozik, ezért nem is céljuk valamilyen totális jólét megteremtése az emberiség számára. A struktúraváltók már foglalkoznak ezzel a kérdéssel: a Freeland projekt esetében olyannyira, hogy társadalmilag már elértnek képzelik az ideális állapotot, s ahelyett hogy az odavezető úton munkálkodnának, az azt már csak rendező, formáló elveket szövik szabályrendszerre. A kontraszttársadalmak létrehozói gyakran ideológiákat vesznek kölcsön: Paolo Soleri például Teilhard de Charden evolutív szemléletét, amelynek tartalmát szinte egy az egyben fordítja át az építészetre (pl. sosem látott sűrűség, miniatürizálódó terek), a társadalom spiritualizálódása “a bizonyára affelé haladunk” elvnek köszönhetően az eszközök közt elvész. Magnaghi professzor az adott szituációban meglevő téri és társadalmi elemek és lehetőségek új kombinációjából igyekszik megoldást találni — az alkotó etika módszerét építészeti szempontból is alkalmazva — azonban itt pont mintha a világosan definiált cél, az utópiahorizont maradna el. Aldo Cibic esetében épp ellenkezőleg, a vízionalizált cél dominál, és a megvalósítás az adott kor kontextusában reális lépései szorulnak háttérbe.

A magyar falufejlesztés példája azt mutatja, hogy megfogalmazható, politikailag valóban támogatott utópiahorizont nincsen, ezáltal a vidéki társadalom hite is harmatgyenge a jelen helyzet megváltoztathatósága tekintetében. Az ökofalu kezdeményezések esetében viszont találunk utópiahorizontot: Krisnavölgy esetében a valósággal harmonikus, szépen bontakozó állapotot, Máriahalmon a megvalósítás technikai útvesztőjében tévelygőt, Gyűrűfűben és Visnyeszéplakon a közösség inkoherenciája miatt feledésbe merülőt. A Nyimbe települő csoport esetében az utóbbi veszély szintén fennáll, de a lassú közösség és falu építése még meghozhatja gyümölcsét ezen a téren is. Az évek alatt a kitaró közösségi mag a csoporthoz fűződő identitása egyre erősödik, artikulálódnak a személyes célok és vágyak is, s az idealizált cél eléréséhez vezető út, a megvalósítás technikai nehézségei alatt egyre finomítja az eszközöket.

(x) Egy működő utópia története - Dél-amerikai jezsuita redukciók

150 évig zeneszó szűrődött át a dél-amerikai Gran Chac őserdő levelei között. 1609-ben még csak egy-egy bártalan dallam a misszionáriusok hangszereiből, az elkövetkező másfél évszázadban azonban mintegy 114 ezer indián indult minden reggel közös szentmisére, aztán énekelve dolgozni a környező földekre. Az első jezsuitákat maga Loyolai szent Ignác küldte Brazíliába az indiánok megsegítésére, s az őslakosok kultúrájából rendkívüli felkészültséget szerző tudós atyák csakhamar bensőséges emberi kapcsolatot alakítottak ki a bennszülöttekkel a spanyol gyamatokon. Megtanulták a nyelvüket, megismerték a vallásukat, életmódjukat, felfedezték fogékonyágukat a muzsika iránt. Megértve az indián közösségek hagyományos működését, olyan jó helyeket (eutoposzokat) hoztak létre, ahol az indiánok közösen már képesek lettek megvédeni magukat a rabszolgakereskedő mamelukok támadásai elől, s a jezsuiták elkezdhették megvalósítani az őskeresztény közösségi ideát, mely a közösségi tulajdonon és munkán, valamint a javak szükségletek szerinti elosztásán alapult.

A szociális érzékenységgel társadalmi utópia ideológiai alapjait Arcosta atya dolgozta ki, a működés elvei sokat merítenek Morus Tamás és Tommaso Campanella irodalmi utópiáiból. Az atyák tanítása nyomán az indiánok ügyes kezű mesteremberekké váltak, a hely természeti adottságaira tekintettel - ökológikus szemléletben művelték meg földjeiket, tenyésztették állataikat, s helyi anyagokból építették fel első falujukat, San Ignaciót, amely később 56 további település követett. Bár egy ideális államforma és életmódmintázat megvalósulásaként tekinthetünk ezekre a városokra, mégsem jelentenek építészeti utópiát, hiszen a korabeli univerzális formanyelv, a spanyol barokk határozta meg az épületek arculatát – újabb példát szolgáltatva arra, hogy az építészeti forma nem áll szoros kapcsolatban a működési móddal.

Az alkotó etika működésének legjobb példája a jezsuita redukciók esete^(x). Loyolai Szent Ignác követői rendkívül erős céllal érkeztek az új kontinensre: utópiahorizontjuk az őskeresztény közösségi ideál, egy tökéletes keresztény állam volt, amely a Földön materializálja az Isten országát, s emellett akarták megsegíteni az elnyomott, alsóbbrendűnek kezelt népcsoportot. Céljuk tisztasága makulátlan: az atyáknak nem voltak materiális érdekeik, sem üzleti motivációjuk, ehelyett szent és magasabbrendű cél végrehajtása lebegett a szemük előtt, melynek eléréséhez az indiánok váltak elemmé. Ez biztosította azt, hogy egy olyan ideális, nem uralmi alapú, jó rendszer megalkotása történt meg, ami hosszú távon az indián értelmiségi réteg kinevelésével már nélkülük, önjáró módon működött volna. Ez azért volt lehetséges, mert a jezsuiták hatalmas felkészültségükkel az idegen kultúra számára is érthetően tudták kommunikálni a céljaikat, s szó és tett összhangban lévén a valóság is igazolta, hogy az óriási szellemi, kulturális és vallási hozzáadott érték egy látszólag megoldhatatlan szituációt is meg tud fordítani. A katolikus társadalmi modell alapértékei univerzálisak, hiszen az ember alapvető szükségleteinek kielégítését célozza, szeretetet, megértést, közös tehervállalást, a család, és a munka értékét hirdeti, élhető lakást, elegendő élelmet biztosít mindenki számára. A kérdés természetesen az, hogyan lehetett mindezt megvalósítani a valós körülmények között.

A redukció modell sikere annak is köszönhető, hogy az absztrakt cél minden áron, gyorsan és mechanikusan történő megvalósítása helyett a cselekvő ember került középpontba – az indiánok váltak új világuk létrehozójává. Aktivitásukat és összetartásukat természetesen az alapszituáció, az őket veszélyeztető, náluk jóval erősebb fenyegetés nyomása alatt az életben maradásért folytatott ösztönös harc teszi megkérdőjelezhetetlenné. Másik hozománya az alkotó etika módszerének, hogy egyszerre több típusú eszköz segíti az utópiahorizont felé való törekvést: belső, helyi erőforrások és külső, hozzáadott értékek egyaránt. A szerzetesek elképesztő tudást halmoztak föl, és adták át egymásnak a dél-amerikai őslakosok körülményeiről, életéről, hitvilágáról, megtanulták nyelvüket, szokásaikat. Ez azonban önmagában korántsem lehetne elegendő, a redukciók valójában az európai tudás legjava nélkül sosem jöhettek volna létre. A modell kulturális, vallási és gazdasági alapja is az európai rend jól működő motívumaira épül – így az alkotó etika mechanizmusával nem a meglévő rend ellenmodellje, hanem éppen elemeinek újrakombinálása történik meg az elmaradottabb technológiájú törzsközösség saját értékeivel. Mintha a jezsuita rend felismerte volna, milyen módon törlesztheti az emberiségnek pontosan az európai eszközök révén az európa által elkövetett bűnöket, gyarmatosítást. Érdekesen példázza ezt az építészeti megvalósulás: mivel a nomád indiánok esetében állékony település előképe még nem jelenik meg, ám a kultúra sűrűsödésének lehetősége, az erős ellenállás csírája csak állandó közös lakhelyen valósulhat meg, ezért az új városok egyszerű, logikus telepítéssel, az Európában éppen uralkodó barokk formajegyével és térképzésével ám természetesen helyi anyagokból épült meg. A barokk zene az indiánok keze munkájával őserdei fából készülő hangszerekből szállt fel, s később az itt készülő világhírű orgonákat Spanyolország katedrálisai kapkodták el. A kevert eszközpalletta és a szándék tisztasága miatt a célhoz vezető út nem válik forradalmi utópiává, hiszen nem idegen, erőszakos, vagy diktatórikus, azonban nem is esik az evolutív út csapdájába, hiszen reformjaival a fennálló európai struktúrától gyökeresen eltérő rendet hoz létre.

Az idea és a valóság egy modell-helyzetben történő találkozásának érdekes produktuma az 1640-ben megalakuló katonaság, amelynek sikeres működésében már nem csak az indiánok vettek részt. Eközben azonban Európában bizonyos érdekcsoportok nem nézték jó szemmel a Paraguayi Keresztényszocialista Köztársaság virágzását, amely talán az első tökéletesen működő alkalmazott utópiaként történelmi valósággá vált - így az elvesztette a hatalom támogatását, a jezsuitákat kivégezték vagy bebörtönözték, az indián közösségeket tudatos rombolással megszüntették.

150 évig barokk zene szűrődött a dél-amerikai Gran Chac őserdő levelei között - mára csend van azokon a vidékeken, s csak a világörökség részévé vált elhagyott romok jelölik ki a hajdan volt települések helyét. Azonban az ideális, emellett univerzális rend, ami létre hívta egykor a redukciókat, nem tűnt el nyomtalanul. Paraguay lakosságának több, mint 95%-a ma is azt a kevert indián nyelvet beszéli, amelyet a jezsuita atyák hoztak létre, hogy az egy célért küzdő, immár összetartozó különböző törzsek megértsék egymás fogalmait, szavát, világát.

A korunkat meghatározó univerzális rend kibír-e 150 évet? S ha nem, mi marad belőle?

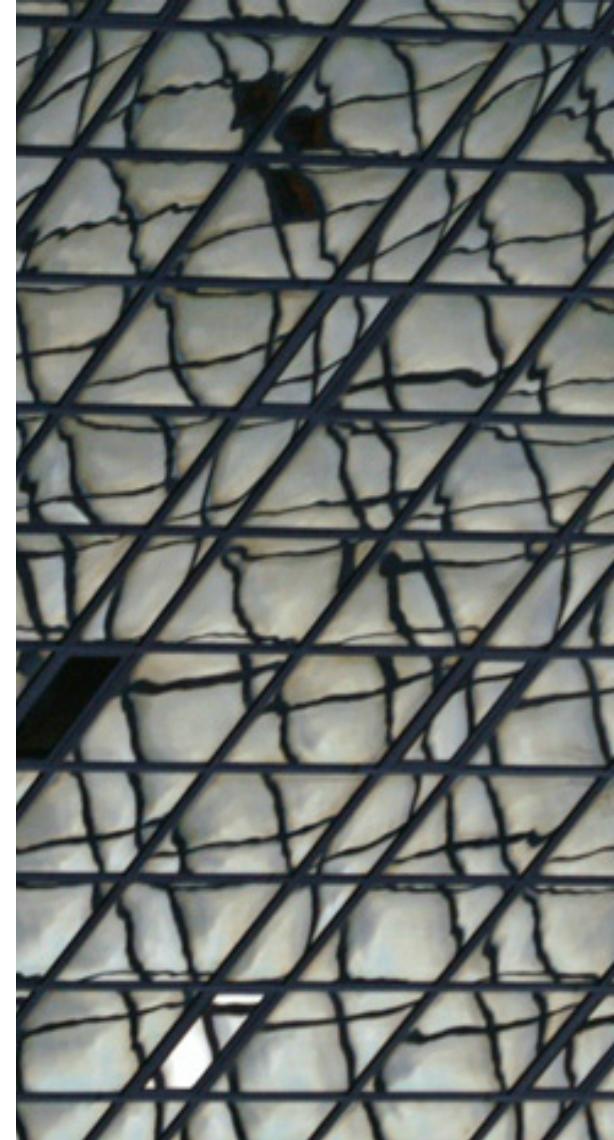

Ennek az új rendnek még egy fontos és szomorú jellemzője van: addig áll fent, amíg a felettes hatalom támogatását élvezi. A kontrasztársadalom bármennyire is megerősíti önmagát, mindig kisebb marad az uralkodó struktúra erőinél, így létezésének nyitja egyfajta szimbiózisban áll önnön ellentétével. A jezsuita redukciók halálához az a mozzanat vezetett, amikor a spanyol király előtt hazaáruló hírébe keverték a szerzeteseket, az új államot pedig a gyarmatosító hatalom ellen fellépő, annak megdöntésén fáradozó veszélyes szerveződésként mutatták be. Az alkotó etika talán legnehezebb kérdése az, hogy milyen módon lehet elérni, hogy a meglévő struktúra hiányosságaival szemben állástfoglaló, gyökeresen új struktúrát kialakító utópiahorizont felé irányuló törekvés ne bolygassa a meglévő rend vezetését, ne lehessen fenyegetésként felfogni és bizonyos értelemben beleépüljön a globális struktúrába.

Az alkotó etika kérdéssillabusza

Az etika akkor kerül a figyelem középpontjába, amikor megtapasztaljuk az emberi élet és a történelem drámaiságát, ha krízist hirdetnek világunk vészharangjai. Az ilyen helyzetekben mindig találunk olyan társadalmi erőket, amik védelmezik a fennálló struktúrákat, mások pedig megváltoztatni akarják azt: a konfliktusok elkerülhetetlenek, ám mindezt az etikának kell egyensúlyban tartania. Milyen módon lehetséges ez? Bár a döntés és cselekvés célja minden esetben a jó, az igazi kérdés ott vetődik fel, hogy mi tekinthető jónak a különböző társadalmi helyzetekben, s azt miként lehet megvalósítani? Az alkotó etika módszere a különböző típusú etikák kérdésfelvetéseit ötvözve segítséget ad a válaszok és azok végrehajtási módjának megtalálásában.

A megértésetika az analízist helyezi előtérbe, a szituáció legobjektívebb elemzését, majd tárgyyszerű cselekvést szorgalmaz. A princípiumetika nyomán az elvekre fókuszálunk — hagyományosakra és újakra egyaránt —, és a következő kérdést tehetjük föl: milyen célok felé törekszünk, milyen értékek szolgálnak ezek alapjául? A megértésetika egy másik aspektusához visszatérve azt vizsgáljuk meg, hogy mi lehetséges? Az adott szituációban milyen lehetőségek adódnak a célok elérésére? Az instrumentális etika alapkérdése, hogy milyen eszközöket kell (érdemes, vagy szükséges) alkalmazni a cél eléréséhez? A felelősségetika afelé irányít, hogy átgondoljuk, mi a következménye cselekedetünknek? Kinek használ, kinek okoz kárt? Az eljárás és döntésetika azt deríti fel, hogy ki határozza meg — és mi hogyan határozzuk meg —, hogy mi igaz és helyes, és mi hamis és helytelen? Ki dönti el — és mi hogyan döntjük el —, hogy milyen célok lehetségesek, és milyen eszközöket lehet igénybe venni? Miként kell eljárunk, hogy a célunkat elérjük? A megvalósítás etikája a gyakorlatban segít jó döntéseket hozni. Olyan kérdéseket tesz föl, mint hogy miként, milyen úton valósítjuk meg a lehetséges megoldást? Hogyan jutunk el a konkrét megvalósítás útjához? Mikor és hol kell vállalni a konfrontációt? Kinek az ellenállásával kell számolni? Milyen eszközökkel lehet a konfliktust rendezni? Kiket kell partnernek megnyerni? Milyen következményekkel jár a sikertelenség?

Az alkotó etika szempontrendszer

- 1. Megértésetika 1*
- 2. PrINCÍPIUMETIKA*
- 3. Megértésetika 2*
- 4. Instrumentális etika*
- 5. Felelősségetika*
- 6. Eljárás és döntésetika*
- 7. A gyakorlati megvalósítás etikája*

A fenti kérdések használatával az alkotó etika módszerével olyan offenzív eljárás birtokába jutunk, amely nem korlátozódik arra, hogy óvatosan botorkáljunk a fennálló struktúra erőterében. Túllép a kisebbik rossz logikáján, mert érintetlenül hagyja a mindenkori hatalmi csoportosulásokat, emellett viszont tudomásul veszi a fennálló körülményeket anélkül, hogy megelégedne velük. Utópisztikus megoldások erőszakos érvényesítése nélkül teszi lehetővé az újítást és a változtatást, azonban újként beillesztett, és régi de átalakított elemekből olyan utat épít, ami egy utópiahorizont felé halad.

Alkotó etika az ökológiai építészeti tervezésben

A mai ökológikusnak nevezett építészet kapcsán alkalmanként találunk jó eseti-, vagy rész megoldásokat, ötletes technikai újításokat, azonban az ökológia, mint teljesség értelmében működő komplex modellt nem igazán lelünk. Egy valóban ökológiai építészet rendszerek feletti szemlélete miatt a társadalommal kiemelten foglalkozik — az ember még inkább középpontba kerül —, s ez alá rendelni az építészeti megnyilvánulást. Az ökológiai építészet nem a globalizált struktúra rendjét támogatja, **korkritikát** fogalmaz meg, s figyelme a kontrasztársadalmak felé fordul. Az alulról induló kezdeményezések támogatásával multidiszciplináris projektek részévé válik, participatív tervezési módszertanra épül. Azonban, hogy elkerülje a kontrasztársadalmakat fenyegető veszélyeket, egy lehetséges ökológiai építészeti tervezés az alkotó etika módszerét is befogadhatja. Az építészeti utópia ezáltal új megvilágításba kerül, az utópiahorizont fogalma révén a helyére billen. Az alkalmazott utópia tervezési módszere indokolttá válik: a megfogalmazott végcél, ideális állapot iránymutatása mellett fogalmazódik meg a **modelltársadalom** és a **modelltér**. A megvalósítás útjának lépéseiben az etikák kérdésfelvetései segítenek.

A megértés-etika analízise komplex, objektív társadalmi és téri elemzést jelent, melyben az egyébként minden építészeti tervezés mögött megbújó emberkép felrajzolása központi szerepet kap. A kiegészített Magnaghi modell ehhez jó alapot jelenthet, a téri elemzés kibővítése Choay térszemlélete alapján pontos eredményeket hozhat. A princípiumetika nyomán a célok és értékek meghatározásában, az utópiahorizont kirajzolásában Cibic vízionalizációs módszere kerülhet előtérbe. A megértés-etika újabb elemeként a lehetőségek vizsgálatában ismét Magnaghi komplex szempontrendszer, a fejlesztésbe bevonható külső és belső erők és gátak meghatározása segíthet. Az instrumentális etika az eszközök vizsgálatával olyan pont, amit talán az eddigi módszerek nem eléggé emeltek ki, de talán az egyik legfontosabb feladat: mik azok az építészeti eszközök, amik nem kelnek önálló életre? Újra fel kell hívni a figyelmet a pharmakon-tér társadalom-formáló hatására, az építészeti formák identitást hordozó erejére, a szerkezetek viszonyaira az élő és élettelen világgal, az azt szolgáló technológia mindenfajta hatására. Az építészeti eszközök vizsgálata további kutatások tárgya kell hogy legyen, hogy elkerüljük a kisebbik rossz logikáját és az eszközhalmazás dinamikáját. Fel kell térképezni minden esetben azokat a meglévő, vagy már eltűnt hagyományos eszközöket, amelyek hosszú távú működést tettek lehetővé, de a jelenkor aktuális eszközeit is friss szemmel kell újragondolni — megtartani, átalakítani, vagy tudatosan kerülni és új elemekkel helyettesíteni.

Míg az eddig említett etika-típusok főként az előkészítés fázisában tűnnek hasznosnak, áldásos az egész tervezési folyamat során feltenni a kérdéseket egy-egy adott szituáció megoldása előtt. A következő szempontrendszer a megvalósítás körüli nehézségek kezelésében válik hasznossá. A felelősségetika az építészeti tett komplex következményrendszerére hívja fel a figyelmet. Ha az építészeti alkotás fizikai, biológiai, társadalmi és pszichológiai tettekre bontanánk le, közelebb jutnánk az elérhető környezethez. Az eljárás és döntésetika a tervező magatartásformáját irányítja, a megrendelő participációját sürgeti a tervezési folyamatban, azonban az építész személyes felelőssége a szakmai tudás helyes használata, a valódi, állást foglaló segítség kellene hogy legyen. A gyakorlati megvalósítás etikája a tervezés, mint közös munka fontosságára hívja fel a figyelmet: a társtervezők szerepvállalása segíthet a konkrét problémák széles körének leküzdésében, melynek a szakági kérdések megoldása csak egy része - a kommunikációs, szociológus, közgazdász, pszichológus szakemberek bevonása vihet előbbre a kontraszttársadalmak építésében. A fentiek kapcsán Alberto Magnaghi akciótervek létrehozását segítő módszere szintén hasznos lehet.

A fenti kérdésfelvetések javarészt evidensek a gyakorló építész számára. Több olyan tervezőt is találunk, aki egy-egy téma vizsgálatára saját módszert fejlesztett ki, ezek közül csak párat mutattam be. Az alkotó etika igazán nagy haszna azonban nem külön-külön a kérdésekben, hanem a komplexitásban rejlik. Abban az igyekezetben, hogy megpróbáljuk építészként, településtervezőként a valóság egészét megragadni - s bár ennek maradéktalan végrehajtására képtelenek vagyunk, mégis szükséges, hogy újra és újra nekiveselkedjünk, hogy ezáltal szolgáljuk a társadalmat. Ez a Cibic-féle bátorság természetesen a jelenlegi válsághelyzetben belőlünk is éppúgy hiányzik, mint a társadalom többi tagjából, ha az utópisztikus projektekre gondolunk. Pedig az építészeti tervezés, mint minden terv, azaz jövőre irányuló cselekvés, egyfajta utópia, a szó negatív, bizonytalanságot, megvalósíthatatlanságot sugalló értelmében. Az alkotó etika arra ösztönözhet, hogy merjünk felfedezni az utópia eutoposz, azaz jó hely jelentését, ne elégedjünk meg kisebb céllal, ám tanuljuk meg a módszer segítségével alkalmazott utópiaként megtalálni megvalósításának módját.

Epilogus — Hit a teljességben

Milyen is valójában a fenntarthatóság az építészet kontextusában? Az ökológia fogalmából kiindulva teljességre törekvő, ezáltal az emberi közösség irányában is értelmezendő. S mivel a felelős építész nem pusztán építményt hoz létre, hanem egy adott közösség számára teremt helyet, ezért az ökológiai tervezés immár etikai imperatívusz. Az új modellek utóphiahorizontja univerzalitásukat vetíti elő: azt a törekvést, hogy ami fenntartható, az nem csak kevesek igényeit szolgálja ki, hanem a lehető legszélesebb társadalmi csoportok emberhez méltó életét teszi lehetővé az éppen aktuális civilizációs szintnek megfelelően. Az a hit azonban, hogy létezhet egy olyan világ, ahol mindez mindenki számára meg is tud valósulni, s ennek építését a jelen körülményei között lehet elkezdni, csak szilárd alapon nyugodhat. A történelmi példák azt mutatják, a világvallások jelentik azt a stabilitást, ami a kontraszttársadalmak tevékenységét öncélú jólét megteremtése helyett univerzális példamutatássá emelheti.

